

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 14 • Sayı/No: 65 • Ağustos/August 2023
ISSN: 1309-601X

DİJİTAL MEDYA TABANLI YENİ NESİL KOOPERATİFÇİLİK YAKLAŞIMI: KOOP 4.0

Digital Media-Based New Generation Cooperative Approach: Coop 4.0

Mustafa MAYDA

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Gazetecilik Bölümü, Çanakkale.
mustafa.mayda@comu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4320-4524

Özgün Çağlar BERKİT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
caglarberkit@gmail.com
ORCID: 0009-0006-4016-4730

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 13.07.2023
Kabul Tarihi: 10.08.2023
DOI: 10.59281/turkiz.1327105

Kaynak göstermek için:

Mayda, M., Berkit, Ö. Ç., (2023). Dijital Medya Tabanlı Yeni Nesil
Kooperatifçilik Yaklaşımı: Koop 4.0.
Düşünce Dünyasında Türkiz, 14(65): 135-178.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

DİJİTAL MEDYA TABANLI YENİ NESİL KOOPERATİFÇİLİK YAKLAŞIMI: KOOP 4.0

Digital Media-Based New Generation Cooperative Approach: Coop 4.0

Mustafa MAYDA

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Gazetecilik Bölümü, Çanakkale.
mustafa.mayda@comu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4320-4524

Özgün Çağlar BERKİT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
caglarberkit@gmail.com
ORCID: 0009-0006-4016-4730

Özet

Günümüz teknolojik gelişmelerine bağlı olarak ortaya çıkan dijital ekonomi her sektörü etkilediği gibi kooperatifçilik yapılanmasını da etkilemektedir. Oluşan bu yeni iktisadi sistem paylaşım ekonomisi olarak adlandırılmakta ancak istihdam ettiği bireylere güvencesiz ve aidiyet oluşturmayan iş biçimleri yaratmaktadır. Diğer yandan bireyin ve toplumun dayanışma içinde sosyoekonomik gelişimine değer veren kooperatifçilik anlayışı yeniçağın ekonomik ve sosyal kalkınma modeli olarak görülmektedir. Dijital medya tabanlı gelişen yeni ekosistem içinde kooperatifçiliğin çağa uygun bir anlayışla yeni örgütlenme modelleri geliştirmesi gerekmektedir. Çalışmada betimsel ve kurgusal araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmada birincil veriler yerel düzeyde kooperatiflerin incelenmesiyle elde edilmiştir. Diğer yandan literatür taraması yapılarak ikincil veriler elde edilmiştir. İkincil veriler analiz edilerek üçüncül ve kurgusal veriler geliştirilmiştir. Bu çalışmanın Koop 4.0 olarak adlandırılan yeni kooperatif yaklaşımını literatüre kazandırması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifçilik, Dijital Örgütlenme, Yeni Nesil Kooperatifçilik, Sanayi 4.0, Kooperatifçilik 4.0.

Abstract

The digital economy, which has emerged due to today's technological developments, affects every sector as well as the structuring of cooperatives. This new economic system is called the sharing economy, but it creates jobs that are insecure and do not belong to the individuals it employs. On the other hand, the understanding of cooperatives, which values the socio-economic development of the individual and society in solidarity, is seen as the economic and social development model of the new age. Within the new ecosystem that is developing based on digital media, cooperatives need to develop new organizational models with a contemporary understanding. In the study, descriptive and fictional research methods were used together. The primary data in the research were obtained by examining the cooperatives at the local level. On the other hand, secondary data were obtained by scanning the literature. Tertiary and fictional data were developed by analyzing secondary data. It is expected that this study will bring the new cooperative approach called Koop 4.0 to the literature..

Keywords: Cooperative, Digital Organisation, New Generation Cooperative, Industry 4.0, Cooperative 4.0.

Giriş

İnsan doğa karşısında yaşadığı zorlukları bireyler ve topluluklar arası iş birliği yaparak aşmıştır. Kolektif iş yapabilme beceresi bireysel olarak altından kalkılamayacak işlerin yürütülmesine olanak sağlamış ve gruplarla avlanma, yerleşimler kurma, savaşma gibi eylemlere sebep olmuştur (Canan & Acungil, 2020: 17-20). Kurulan uygarlıkların hepsinde farklı uzmanlıkların bir araya gelmesiyle gelişen ekonomik, toplumsal, teknik ve teknolojik sistemlerin kökeninde anlaşıldığı üzere iş birliği kavramı bulunmaktadır.

İnsanın köklerinde olan dayanışma kültürü endüstri devrimiyle birlikte oluşan modern sınıfsal yapıda farklı bir yöne evrilerek sosyoekonomik örgütlenmelere ve dayanışmaya bağlı modellerin

doğmasına sebebiyet vermiştir. 21. yüzyılda oluşan yeni teknolojik gelişmeler ve bunlara bağlı oluşan iktisadi modellerin güvencesiz bir emekçi sınıfı yaratması literatürde tartışılmaktadır (Scholz, 2016). Söz konusu sınıfın daha çok yerel ya da çok uluslu şirketlerin internet üzerinde kurdukları büyük platformlarda çalıştığı belirtilmektedir.

Bu tartışmalar içinde tespit edilen sorunlara çeşitli çözümler de aranmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda yaşanan gelişmelerin insanlık tarihinde yeni bir döneme girilmesine sebep olduğu aktarılmaktadır. Bu yeni dönemde merkeziz ve kırsal yaşama doğru geçiş olacağı öngörülmekte ve bu bağlamda oluşan yeni anlayışın kooperatif toplumu olarak adlandırılması önerilmektedir (Nadeau & Nadeau, 2016). Dayanışma ekonomisi adı altında toplanan kavramlar bütünü arasından kooperatifçilik bu çağa uygun bir model olarak görülmektedir.

Dijital medyanın bireyler ve topluluklar arasında yeni ve kolay ağlar kurmasına olanak sağlaması, yeni dönemde oluşması beklenen kooperatif toplumunun temel taşı olarak nitelendirilmektedir. Özellikle internetin ortaya çıkmasından sonra oluşan açık kaynak kodlu yazılım ve arayüzler dijital anlamda kitlesel iş birliğinin önemli örneklerini oluşturmaktadır. Bu anlamda internet dayanışma kültürüyle yoğrularak bir paylaşım ve etkileşim ekosistemi üzerinde gelişmiştir. Bu yönüyle kooperatifçiliğin değerleriyle örtüşmektedir.

İçinde bulunduğumuz çağda Sanayi 4.0'ın alt bileşenlerinin oluşturduğu yeni çevrimiçi toplumsal ve ekonomik yapılara uygun bir kooperatifçilik yaklaşımının geliştirilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle çalışmanın ilk bölümünde dijital medya ve kooperatifçiliğin kavramsal çerçevesi incelenmiş, ikinci bölümde ise özellikle kooperatifçiliğin mevcut durum analizi ayrıntılı şekilde ortaya konmuştur. Son bölümde ise mevcut durum analizinde tespit edilen sorunlara yönelik yeni bir kooperatifçilik yaklaşımıyla çözüm yaratılmaya çalışılmıştır.

1. Dijital Medya ve Kooperatifçiliğin Kavramsal Çerçevesi

Günümüzde dijitalleşme hemen her sektörde olduğu gibi medya sektöründe de etkili olmaktadır. Dijital medya kavramı ise kapsayıcı olması nedeniyle sıklıkla sosyal medya, bilgisayar ve internet üzerinde üretilen içerikler için de kullanılmaktadır. Diğer yandan paylaşım ekonomisi gibi farklı iktisadi ve toplumsal platformların oluşmasında rol sahibi olduğu görülmektedir. Bu yanılla dijital medya üzerinden örgütlenmelerin kooperatifçilik modeliyle bağlantılı olması gerektiği düşünülmektedir. Bu kısımda dijital medya ve kooperatifçilik, çalışmanın anlam bütünlüğü açısından ayrıntılı şekilde tanımlanmaktadır.

1.1. Dijital Medya

Medya geniş anlamıyla düşünüldüğünde; kişilere haber verme, kişilerin bilgilendirilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Medya bünyesindeki kitle iletişim araçları topluma düzenli haber, bilgi ya da kanıları iletme sürecini üstlenmektedir (Girgin, 2014: 53). Diğer yandan “Gerek kitle iletişiminde gerekse bireyler arası iletişimde kullanılan güncel iletişim araçlarıyla gündelik hayattaki iletişim etkinlikleri büyük çaplı bir dönüşüme uğramıştır (Dursun, 2010: 252).” Bu dönüşüm hali hazırdaki iş modellerini etkilediği gibi hızlı etkileşim sayesinde yeni iş modelleri de yaratmaya başlamıştır.

Dijital medya tamamen internete ve yeni bilişim teknolojilerine bağlı, etkileşim tabanlı ve küresel yayılma gücü olan içerikler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Demirel & Sayar, 2018). Intel firmasının üretmiş olduğu 4004 isimli mikroişlemci ile birlikte bilgisayarların işlem gücü artmış ve dijital teknolojilerin temellerini atmıştır (Ryan, 2019: 55). Bu aşamadan sonra hızla gelişen teknolojik gelişmeler küreselleşme olgusunu dikkate değer ölçüde hızlandırmıştır.

Dijitalleşme olarak da adlandırılan bu gelişme süreç içinde medyayı da etkisi altına almıştır. Böylece bilgi ve iletişim teknolojilerinin belirleyici olduğu dijital medya ve alt bileşenleri

çoğunlukla bilgi ile eşdeğer hale gelmeye başlamıştır (Buckingham, 2007). Bir anlamda bilgi toplumu olarak adlandırılan yeni toplumsal yapı bu süreç ile birlikte belirgin hale gelmeye başlamıştır.

Kişisel bilgisayar olarak bilinen PC'lerin nihai kullanıcıya ulaşmasıyla birlikte, hali hazırda üretim süreçlerinde yer edinen bilgisayarların da sürece eklenmesiyle iş ekosisteminde dijitalleşmenin ilk örnekleri görülmeye başlamıştır. Böylece kişisel bilgisayarların, internetin ve akıllı telefonların yaygınlaşması ticari bir küresel ağın oluşmasına katkı sunmuştur (Eğilmez, 2017). Oluşan küresel ağın iktisadi sistem içindeki en önemli yeri internetin ve dijital teknolojilerin tuttuğu görülmektedir.

2007 yılından itibaren küresel toplum; 3G internet alt yapısının mobil cihazlardaki bağlantı hızını artırması ile birlikte, sabit bir bilgisayara bağlı kalmadan fotoğraf, video gibi içerikler üretip sosyal medya kanalıyla anlık olarak paylaşım yapabilir hale gelmiştir. Birbirlerini etkileyerek ve tasarladıkları yeni arayüzlerle birbirlerinin gelişmelerini engelleyerek büyüyen sosyal ağ platformları günümüzde toplum tarafından yoğun şekilde kullanılan çok uluslu şirketler haline dönüşmüştür (Yıldırım, 2012: 245). Çoğu küçük devletin ekonomisinden daha fazla değerlendirme oranına sahip olan çok uluslu teknoloji firmaları, küresel ekonomiye yön veren ve topluma yayılan yeni iş kolları yaratmaya başlamıştır.

Günümüzde internetin ve dijital medyanın oluşturduğu dijital verinin derinliği giderek artmaktadır. Bu kapsamda gelişen bilgi teknolojileri sanayi devrimi sürecindeki elektriğin üretimdeki rolünü üstlenmektedir. Benzer şekilde internetin oluşturduğu büyük ağ, üretilen bilgiyi yayma kapasitesi ve topluma etki etme gücü anlamında elektrik şebekesine benzetilmektedir (Castells, 2020: 29). Günümüzde neredeyse temel ihtiyaçlar kadar vazgeçilmez hale gelen dijital cihaz ve sosyal ağlar, tüm dünyayı

hemen her konuda birbirine bağlayan bir nöral ağ gibi de düşünülmektedir.

Bu anlamda özellikle Facebook'un başarısı, daha fazla paylaşım tabanlı web sitesi ve uygulamaların ortaya çıkmasını ve yaygınlaşmasını tetiklemiş, oluşan büyük ekonomi artık teknoloji firmalarının küresel topluma yön vereceğinin habercisi olmuştur. Bu konuda profesyonel olmayan internet kullanıcılarını içerik üreticisine dönüştüren Web 2.0 teknolojileri; niş konuları da kapsayan sayısız bireysel medya kanalının oluşmasına sebebiyet vermiştir. İstenildiği zaman özgürce ulaşılan bu sınırsız içerikler nedeniyle geleneksel medya kanalları dâhil olmak üzere, büyük markalar, önemli kişiler ve devlet kurumları da dijitalleşmenin sağladığı büyük sosyal ağda yerini almaktadır (Kahraman, 2014: 20). Günümüzde ise merkezsiz yapıda tasarlanan ve ilk örnek arayüzleri görülmeye başlanan Web 3.0 geliştirilmeye başlanmıştır.

Youtube, Instagram, Twitter, LinkedIn gibi farklı türlerde paylaşım yapma olanağı sağlayan web sitesi ve uygulamalar geçmişte radyo ve televizyonun yaptığı değişikliklerin belki de daha fazlasını son on beş yıldır kültüre ve bireysel davranışlara yapmıştır. Sosyal ağın toplumsal hayatımıza getirdiği yeni iletişim kurma yöntemleri farklı normlar yaratmıştır. Bireyler fiziksel olarak bir arada olmasalar da sesli ve görüntülü olarak rahatça iletişim kurabilmektedir. (Türkoğlu, 2017: 89). Özellikle yeni kuşağın bir gerçekliği haline gelen dijital dünya; yapay zeka, 5G, bulut bilişim, sanal gerçeklik gibi Sanayi 4.0 alt bileşenlerinin de eklenmesiyle üstel olarak büyümektedir.

Bu büyümenin yarattığı ekonominin temel yöneliminin tüketim üzerine kurgulandığı bilinmektedir. Çok uluslu firmalar dijital medyadan elde ettikleri kişisel verileri etkin şekilde kullanmaktadır. Bu verilerden semantik bir bütünlük sağlayacak şekilde davranışsal modeller çıkaran söz konusu firmalar insanların tüketim davranışlarının önceden tahmin edilmesini sağlayacak yöntemler geliştirmektedir. Bu anlamda tüketim dijital medya

üzerinden özendirilen ve yine bu bağlamda elde edilen verilerden yeniden tüketime sevk edilen hedonik bir toplum oluşmasına sebep olmaktadır. Özellikle üçüncü dünya ülkelerinde toplumlar kendilerini tüketim üzerinden tanımlamaktadır (Çağlak vd. 2021). Yeni nesil bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla bu durumun etki alanının da genişlemesi beklenmektedir.

Diğer yandan Sanayi 4.0 alt bileşenlerinin dijital medya ile entegre olmasından sonra dünyadaki çoğu sektörü etkileyen gelişmeler yaşanmaktadır. Dünyada bu konuda göze çarpan örnekler olarak insansı robotların çalışmaya başladığı oteller, barlar ve benzeri işletmeler gösterilmektedir. Tam otomasyon olarak çalışan bu işletmeler müşterilerinin hemen her ihtiyacına dijital sistemler aracılığıyla yanıt vermektedir. Bu ve benzeri sektörlerde insana olan ihtiyacın kısa vadede yok olmayacağı öngörülmektedir (Yıldız & Davutoğlu, 2018). Ek olarak gelişen teknolojilere çalışanların uyumlanmasını gerektiren yeniden öğrenme süreçlerinin oluştuğu görülmektedir. Teknolojiyi kullanabilen multidisipliner bakış açısına sahip çalışanlar giderek daha çok kabul görmektedir.

Dijital medya insanlığa bir ağ (network) sunmaktadır. Bu ağ birbirine bağlı küresel bir toplum oluşturmakla birlikte dünyadaki iş yapma biçimlerini de etkilemektedir. İnternet aracılığıyla dijital medyanın oluşturduğu sistem içinde yaratılan yeni değerler ve bilgiler, verimliliğin daha net ölçüldüğü yeni sektörler doğururken ekosistem içinde daha yaratıcı iş ilişkilerinin kurulmasına da öncü olmaktadır (Jarvis, 2010: 42). Böylece hem daha ölçülebilir hem de verimliliğin daha net ortaya konulabildiği dijital bir ekonomi yaratılmaktadır.

Oluşan dijital medya tabanlı ticari ve toplumsal ekosistemde söz konusu iş birliklerinin geleceğin etkin ekonomik modellerini yaratması beklenmektedir. Bu yönüyle kooperatifçilik ile bağdaşan dijital medyanın yeni kooperatifçilik yöntemlerini doğurması beklenmektedir.

1.2.Kooperatifçilik

Uluslararası Kooperatif Birliği'ne (ICA) göre kooperatif; "müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme aracılığıyla ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen kişilerin oluşturduğu özerk bir birlik olarak tanımlanmaktadır (ICA, 2018a). Aynı birliğin, deklare ettiği Kooperatifçilik İlkeleri'ni değişen dünya konjonktürü nedeniyle 1930'lu, 1960'lı yıllarda ve son olarak 1995 yılında güncellediği belirtilmektedir (Köne, 2023). Bu ilkelerin son hali: 1. Gönüllü ve herkese açık ortaklık, 2. Ortaklar tarafından gerçekleştirilen demokratik denetim, 3. Ortakların ekonomik katılımı, 4. Özerklik ve bağımsızlık, 5. Eğitim, öğrenim ve bilgilendirme, 6. Kooperatifler arasında işbirliği, 7. Topluma karşı sorumlu olma (ICA, 2018b) olmak üzere 7 maddeden oluşmaktadır.

İnsan özünde birlikte iş yapma ve yardımlaşma kültürüne sahip toplumsal bir canlı olarak bilinmektedir. Bu özelliği sayesinde medeniyetler kurup, teknoloji ve bilim gibi disiplinleri geliştirdiği görülmüştür. Kooperatif Latince "co" ve "operari" köklerinden türeyen ve "birlikte iş yapmak", "iş birliği" anlamlarını barındıran bir kelime olarak adlandırılmaktadır (Rehber, 2011: 60). Kooperatifçiliğin ana felsefesi yardımlaşma ve birlikte gelişme üzerine kurulmuştur.

Anadolu toprakları Çatalhöyük yerleşiminden başlayarak birçok kadim uygarlığa ev sahipliği yapmıştır (Arslan, 2019). Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle dayanışma kültürlerini de yaşatmaya devam ettikleri bilinmektedir. Coğrafyamızda 13 ile 18. yüzyıllar arasında sürdüğü bilinen Ahilik esnaf ve sanatkârların dayanışma için kurdukları birlikler olarak aktarılmaktadır. Ahilik kurumunun zayıflamasıyla birlikte Avrupa'da benzerleri bulunan loncalar yaygınlaşmaya başlamıştır. Osmanlı döneminde kooperatifçilik kapsamında kabul edilen ilk oluşumun Mithat Paşa tarafından kurulan Memleket Sandıkları olduğu aktarılmaktadır. Bu gelişmelere ek olarak 1913 yılında Cemal Bey'in Kooperatif

Şirketler Kanunu olarak yayınladığı belge Osmanlı dönemi için önemli olarak görülmektedir. Cumhuriyet döneminde ise kooperatifçilik hareketine oldukça önem verildiği belirtilmektedir. Atatürk'ün kooperatifçiliği bizzat desteklediği ve içinde olduğu bilinmektedir. Bu anlamda ülkenin hukuki yapısı gerekli yasalarla kooperatifçiliğin yaygınlaşması için geliştirilmiştir (Rehber, 2011: 47-59).

Bu anlamda kooperatifçiliğin kavramsal karşılığı kültürümüzde "imece" olarak adlandırılan kavram olarak değerlendirilebilir. Kooperatifçiliğin hem ekonomik hem de toplumsal dayanışma temelli olduğu belirtilmektedir. Kooperatifçilik; aşağıdan yukarıya demokratik ilkeler etrafında örgütlenerek karşılıklı yardımlaşmayı hedefleyen ve bu hedefe ulaşırken gönüllülük esasıyla hareket eden insanlar tarafından "amaca uygun" işletmeler kurulması olarak da tanımlanmaktadır. Diğer yandan gönüllülük esasına dayalı olan bu yapı güçlendiğinde bulunduğu bölge ve ülkedeki ekonomik kalkınmayı etkileyerek "geniş kitlelere" yaydığı belirtilmektedir (Geray, 2014: 21-26). Tabandan örgütlenmeyi de değerleri arasında gören kooperatifçilik, yapısı gereği amacına uygun katılmak isteyen herkese açık bir model olarak ifade edilmektedir.

Daha önce benzer yapıda örnekler görülse de bugünkü anlamıyla kooperatifçiliğin, endüstri devrimi sonrası işçi sınıfının zorlaşan şartlarına ve problemlerine dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma çerçevesinde çözüm geliştirme çabalarıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir. Buradan hareketle 28 doküman işçisinin 21 Aralık 1844'de kurdukları "tüketim kooperatifi" modern anlamda kooperatifçiliğin başlangıç tarihi olarak kabul görmektedir (Aysu, 2019: 27). O günden günümüze gelişen ve küresel çapta bir modele dönüşen kooperatifçiliğin süreç içinde geliştirdiği bir takım amaçlar bulunmaktadır.

Kooperatifçiliğin amaçları arasında; ortaklarının ekonomik ve sosyal sorunlarını çıkarıcı bakış açısından uzak şekilde çözmenin, ekonomik açıdan daha güçlü olan benzer yapılara karşı onları

korumanın ve ortaklarına daha iyi yaşam koşulları oluşturacak şartları hazırlamanın bulunduğu belirtilmektedir. Böylece toplumda dezavantajlı konumda olan kişilerin kooperatif çatısı altında bir araya gelip karşılıklı yardımlaşma ilkesiyle büyüyerek sosyoekonomik anlamda toplumun çoğunluğuyla daha eşit bir konuma geleceği aktarılmaktadır (GMKA, 2021). Bu yapısı nedeniyle gelişmiş ülkelerde olduğu gibi az gelişmiş ülkelerde de kalkınma adına kooperatifçilik modeli uygulanmaktadır.

Bu bağlamda kooperatifçilik ortakların belirli bir amaç ve iş birliği ile küçük finansal güçlerini birleştirerek pazarda bir güç sahibi olmalarını sağlayan yapı olarak görülmektedir. Her ortağın eşit derecede söz hakkı olduğu kooperatif örgütlenmesi, bir sahiplik yapısı olmaması nedeniyle daha insan odaklı bir yaklaşım olarak bilinmektedir. Ortaklar ve kooperatifler arasındaki güçlü dayanışma ve yardımlaşma hem kooperatiflerin büyümesini hem de ortakların refah seviyelerinin artmasını sağlamaktadır. Bu nedenle farklı sektörlere adapte edilebilen, esnek ve çevik yapısıyla kooperatifçilik dünyadaki sosyoekonomik krizlerde ortaya çıkan sorunların üstesinden gelen bir örgütlenme modeli olarak kendini kanıtlamıştır (Ticaret Bakanlığı, 2020).

Günümüzde kooperatifçiliğin genel hatlarıyla geleneksel ve yeni nesil olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu anlamda geleneksel kooperatifçiliğin ortakları için daha ticari odaklı olduğu düşünülmektedir. Yeni nesil kooperatifçiliğin ise kesin bir tanımı olmamakla birlikte farklı yaklaşımlar altında kümelendiği görülmektedir.

1.2.1. Geleneksel Kooperatifçilik

Sanayi devriminden sonra kurumsallaşan kooperatifçiliğin, kapitalist sistemin yarattığı bir takım eşitsizliklerin etkisini azaltmak adına ortaya çıktığı belirtilmektedir. Geleneksel kooperatifçilik anlayışının günümüzde halen devam ettiği bilinmektedir. Bu bağlamda gönüllülük esasına dayalı, sosyal dayanışmayı önceleyen, kazançta ve kayıpta birlikte ve demokratik

hareket etme ilkesine sahip, ortakları tarafından kontrol edilen bir ekonomik sistem olması, klasik kooperatifçiliğin nirengi noktaları olarak görülmektedir. Aynı zamanda mahalli olarak kabul edilen bu kooperatiflerin öncelikle belirli bir bölge ya da ülkedeki ortakların refahı için varlık gösterdiği aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra demokratik gelişmeye, piyasa ekonomisine, bireysel ve toplumsal gelişmeye katkı sunarken kalkınmayı destekleyen yapılar olarak ta betimlenmektedir (Rehber, 2011: 60-75).

Geleneksel kooperatifler, hizmet ettikleri ortakların sahip olduğu ve kontrol ettiği ticari işletmeler olarak bilinmektedir. Kooperatiflerin en ayırt edici özelliklerinden birinin üye odaklı yapıları olduğu görülmektedir. Böylece kooperatiflerde demokratik katılım çerçevesinde alınan kararların; kâr arayışı ile ortakların ve toplumun ihtiyaç ve çıkarları arasında bir denge kurduğu aktarılmaktadır (UN, 2015). Bu anlamda geleneksel kooperatiflerin en ayırt edici noktalarından biri olarak kar odaklı olmaları gösterilmektedir.

Geleneksel kooperatifçilik sosyoekonomik açıdan dezavantajlı grupların, küçük üreticilerin ve emek odaklı çalışanların örgütlendiği bir yapı olarak görülmektedir (Geray, 2014: 30). Küresel kapitalizm sistemi içerisinde özellikle geçtiğimiz yüzyılda kendine yer edinen kooperatifçilik “şirket” kavramının alternatifi olarak düşünülmektedir. Geleneksel kooperatifçiliğin ortaklarının ekonomik refahlarını sağlarken aynı zamanda onların sosyal anlamda gelişmelerini ve özgürleşmelerini hedefleyen bir anlayış olduğu belirtilmektedir. (Aysu, 2019: 14). Bu anlamda geleneksel kooperatifçiliğin geçtiğimiz yüzyılda birçok ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasında önemli rol oynadığı aktarılmaktadır.

Koller’e göre; kooperatif kurumunun dayanışma temelli olması nedeniyle sosyalizm ile yakın olduğu düşünülse de ana omurgası, mülkiyet hakkı, sözleşme hakkı, özel girişim hakkı ve bireyin saygınlığına verdiği önem kapsamında kapitalizm ile daha uyumlu olduğu görülmektedir. Kooperatifin ticari işletmeler gibi sermaye

kullanması, profesyonel yönetici istihdam etmesi, personel istihdam etmesi, ekonomik ortaklıklar kurması, mülkiyet edinmesi gibi temel ilkelerde kapitalist sistemle genel olarak mutabık olduğu aktarılmaktadır (Koller, 1947). Kapitalist ekonomide rekabet unsuru açısından dengeleyici bir görevi olan kooperatiflerin bu özellikleri sayesinde özel sektörün tekelci uygulamalarına bir direnç oluşturduğu düşünülmektedir.

Diğer yandan literatürde yer edinen yeni nesil kooperatifçilik anlayışının geleneksel olandan bazı yönleriyle ayrıştığı görülmektedir. Ancak “yeni nesil” kavramı ile ilgili net bir açıklama bulunmamakla birlikte kendini yeni nesil olarak nitelendiren kooperatiflerin kendi aralarında da ayrıştığı görülmektedir.

1.2.2. Yeni Nesil Kooperatifçilik

Yeni nesil kooperatifçilik kavramının ülkemiz ve küresel alanda yoğun olarak tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Özellikle ülkemizde dönüşen küresel anlayışa göre şekillenen bir kooperatifçilik anlayışının kendine özgü kavramlar üretmemesi nedeniyle, yeni nesil bir entegrasyon yaklaşımının oluşması gerektiği düşünülmektedir. Buradan hareketle yeni nesil yaklaşımına uygun kooperatiflerin içinde bulunduğumuz çağın gereklerine uygun hareket ederek karşılaştıkları problemlere yenilikçi çözümler geliştirdikleri de aktarılmaktadır. Diğer yandan ortakları için ekonomik fayda üretme odaklı geleneksel kooperatiflerin aksine, yeni nesil kooperatiflerin daha çok birlikte hareket etme ve aidiyet temelli olduğu belirtilmektedir. Bu yönüyle sadece kendi topluluğu için değil etrafında bulunan farklı topluluklar için de “ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel” faydalar geliştirdiği aktarılmaktadır (Nizam, 2021: 9-12). Bu anlayış geleneksel kooperatifçilik ile tam anlamıyla farklı olmasa da öncelikleri bakımından kendini ayrıştırarak konumlanmaktadır.

Yeni nesil kooperatif kavramının değerlendirilmesinde öne çıkan farklı yaklaşımlarda bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar özellikle tarım alanında, geleneksel kooperatifçilik ile ayırım yaşanan

uygulama süreçleri üzerinden kurgulanmaktadır. Yeni nesil kooperatiflerin geleneksel olanlara kıyasla ortakların mahsullerinin katma değerli ürünlere dönüşmesini öncelediği belirtilmektedir. Geleneksel kooperatifçilik direkt mahsulü pazarlamak için çabalarırken, yeni nesil kooperatifçilikte bunun bir yeniden üretim sürecine bağlı olduğu aktarılmaktadır. Bu anlamda her ne kadar öz sermaye uygulaması devam etse de asıl olarak sözleşme ile üyelerinden alınacak mahsullerin değerler skalası ile düzenlendiği bir süreç yönetimi görülmektedir. Bu uygulama ile geleneksel kooperatifçilik uygulamasında karşılaşılan bedavacılık sorununun ortakların kooperatifin tedarikçisi konumunda olması sebebiyle çözümlenebildiği belirtilmektedir (Iliopoulos, 2005).

Diğer yandan yeni nesil kooperatifçilik anlayışı içinde oluşan farklı bir kavram da “sosyal kooperatifçiliktir”. Sosyal kooperatifçiliğin, aslında geleneksel kooperatifçiliğin de kapsadığı sosyal dayanışma ilkesine daha çok odaklandığı görülmektedir. Ancak bu kooperatifler geleneksel kooperatiflerden farklı olarak sadece ortaklarının faydasına değil toplumsal dayanışma kavramını da benimseyip bu konuda aktiviteler yapan bir yapı olarak göze çarpmaktadır (Akçay & Ünlüönen, 2020). Bu yapı çarpan etkisiyle büyüyen toplumsal fayda yaratmak adına uygulanan bir kooperatifçilik modeli olarak düşünülmektedir.

Kendi kendine yardım, kendi kendine sorumluluk, demokrasi, eşitlik, hakkaniyet ve dayanışma değerlerine dayanması üzerine kurgulandığı belirtilen bu kooperatif anlayışının; dürüstlük, açıklık, sosyal sorumluluk ve başkalarını düşünme gibi etik değerler etrafında şekillendiği belirtilmektedir (UN, 2015). Bu bağlamda farklı değerler yaratmak ve bunları sürdürmek kooperatifçiliğin amaçlarından bir diğeri olarak görülmektedir.

Sosyal kooperatiflerin neredeyse bir sivil toplum kuruluşu gibi çalışarak dezavantajlı kişilere toplumsal fayda sağlamak için çabaladıkları aktarılmaktadır. Söz konusu yapının finansmanı hayırseverlerden ve kooperatif aktivitelerinden kazanılan

gelirlerden sağlanırken, üyelerinden; elde edilebilecek kazançlardan ya feragat etmelerini ya da belirli sınırlamaları kabul etmelerini beklediği görülmektedir (Soysaraç, 2023).

Yeni nesil kooperatif kavramı kapsamında teknolojiyi içeren ve giderek yaygınlaşan diğer bir yaklaşımın da “platform kooperatifçiliği” olduğu bilinmektedir. Buradan hareketle internet özelinde büyüyen bir dayanışma ekonomisinin varlığı kabul edilirken, bu ekonomiye en uygun iş modellerinden birinin kendini dijital çağa uyarlamış kooperatifçilik olacağı belirtilmektedir. Paylaşım ekonomisi adı altında siber uzam merkezli büyüyen çok uluslu şirketlerin güvencesiz bir çalışan sınıfı yaratmasının, işçilerin sahipliğinde örgütlenen dijital altyapısı güçlü platform kooperatifçiliği alternatifini güçlendirdiği aktarılmaktadır (Scholz, Platform Cooperativism: Challenging the Corporate Sharing Economy, 2016). Yeni çağa uygun olarak modernize edilen bu modelin yenilenmiş versiyonlarının gelecekte oldukça yaygınlaşacağı düşünülmektedir.

Bu anlamda platform kooperatifçiliğinin üç ana aksı olduğu görülmektedir. Bunlar: “1. Teknolojiyi sahiplenen ancak paylaşım ekonomisinin sömüren sistemini kırmak için demokratik değerlere bağlı kalarak farklı bir sahiplik modeliyle çalışabilmesi, 2. Söz konusu ekonomide büyük eksiklik olarak görülen dayanışma odaklı; sendikalar, şehirler ve çeşitli kooperatif biçimleri tarafından sahiplenilebilir ve işletilebilir olması, 3. İnovasyon ve verimlilik gibi kavramların sadece birkaç kişinin kârını artırmak yerine herkesin yararına olacak şekilde yeniden çerçevelenmesi üzerine kurulmuş olması” olarak belirtilmiştir (a.g.e., 2016). Bu bakımdan platform kooperatifçiliği yeni yüzyılın kooperatifçiliği olarak görülmektedir.

Teknolojiyi kullanan, demokratik, sosyal faydaya önem veren ve yatay hiyerarşik sahiplik yapısıyla kar edinmeye çalışan bir yapı olarak görülen platform kooperatifçiliği, yeni nesil kavramının içini doldurmaya aday modellerden biri olarak düşünülmektedir.

Platform kooperatifçiliği Sanayi 4.0 alt bileşenlerinin en kolay entegre edileceği kooperatif modeli olarak da tanımlanmaktadır.

2. Mevcut Durum Analizi

Bu bölümde kooperatifçiliğin mevcut durumu çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Ülkemizde ve dünyada kooperatif örgütlenmesinin farklı ölçek ve modellerde yapılandığı görülmektedir. Dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte siber dünyada da toplulukların oluştuğu ve bu toplulukların sosyoekonomik anlamda iş birlikleri yapmaya başladığı aktarılmaktadır. Farklı sektörlerde, çevrelerde, yerelde, ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenen kooperatiflerin olduğu görülmektedir.

2.1. Sektörlere Göre Kooperatifçilik

Modern anlamda kooperatifçiliğin ortaya çıktığı günden günümüze kadar çok farklı ölçek ve modellerde örgütlenme yapıları oluşmuştur. Günümüzde dünyadaki insanların en az %12'si 3 milyon kooperatiften birine üye olarak görülmektedir. Buradan hareketle kooperatiflerin çalışan nüfusun %10'una istihdam sağladığı aktarılmaktadır. 2022 yılı World Wide Cooperative Monitor raporuna göre dünyadaki en büyük 300 kooperatif toplumun ihtiyaç duyduğu hizmetleri ve altyapıyı sağlarken 2.170,99 USD ciro yapmaktadır. Söz konusu en büyük 300 kooperatif sigorta sektöründe (101 işletme), tarım sektöründe (100 işletme), toptan ve perakende ticaret sektöründe (59 işletme), finansal hizmetler sektöründe (26 işletme), endüstri ve kamu hizmetleri sektöründe (9 işletme), eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler sektörlerinde (3 işletme) ve barınma dahil diğer sektörlerde (2 işletme) faaliyet göstermektedir (ICA; EURICSE, 2022). Bu perspektiften bakıldığında kooperatifçiliğin esnek ve sektöre göre uyarlanabilen bir yapıda olduğu tespit edilmektedir.

Geray'a göre ülkemizde kooperatifler çalışma alanlarına göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre:

“**Çalışma yerlerine göre:** a. Kırsal, b. Kentsel, c. Hem kırsal, hem kentsel; **Çalışma, örgütlenme düzeylerine göre:** a. Yöresel (Birim Koop), b. Bölgesel Birlik, c. Ülkesel Birlik (Merkez Birliği), ç. Ulusal Birlik, d. Uluslararası Birlik (ICA); **Ekonomik kesimlere göre:** a. Tarım, b. Küçük endüstri, c. Perakende, toptan ticaret, ç. Hizmet (banka, sigorta, ulaştırma vb.); **Üyelerin Ekonomik uğraşlarına göre:** a. Üreticiler: i. Tarımcılar, ii. Esnaf, iii. Sanatkârlar, b. Tüketiciler c. İşçiler; **Üyelerin sorumluluklarına göre:** a. Sınırsız Sorumlu, b. Katlı Sorumlu, c. Sınırlı Sorumlu; **Amaç ve konularına göre:** a. Tek amaçlı (üretim, tüketim, konut, tarım kredi vb.), b. Çok amaçlı (çok yönlü) (Geray, 2014: 121-122).”

Diğer yandan yine ülkemizde kooperatifler sektörlerine göre üç bakanlık altında tasnif edilmiştir. Bu bakanlıklar Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’dır. Bakanlık ve kooperatif türleri listesi aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

Tablo-1: Bakanlıkların yetkili olduğu kooperatiflerin sınıflandırması (Ticaret Bakanlığı, 2020)

Ticaret Bakanlığı	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
<ul style="list-style-type: none"> • Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Kooperatifi • Çocuk Bakım Hizmetleri Kooperatifi • Deniz Yük Taşıma Kooperatifi • Deniz Yolcu Taşıma Kooperatifi • Eğitim Kooperatifi • Esnaf ve Sanatkârlar Kredi Kefalet Kooperatifi • Fikri Mülkiyet Hakları ve Proje Danışmanlığı Kooperatifi • Gayrimenkul İşletme Kooperatifi 	<ul style="list-style-type: none"> • Pancar Ekicileri Kooperatifi • Sulama Kooperatifi • Su Ürünleri Kooperatifi • Tarım Kredi Kooperatifi • Tarımsal Kalkınma Kooperatifi 	<ul style="list-style-type: none"> • Konut Yapı Kooperatifi • Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi • Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi

<ul style="list-style-type: none"> • Hizmet Kooperatifi • Hizmet ve Dayanışma Kooperatifi • İşletme Kooperatifi • Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi • Kalkınma Kooperatifi • Karayolu Yolcu Taşıma Kooperatifi • Karayolu Yük Taşıma Kooperatifi • Karşılıklı Sigorta Kooperatifi • Küçük Sanat Kooperatifi • Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifleri • Pazarcılar İşletme Kooperatifi • Sağlık Hizmetleri Kooperatifi • Site İşletme Kooperatifi • Tarım Satış Kooperatifi • Taşıma ve İşletme Kooperatifi • Tedarik ve Dağıtım Kooperatifi • Temin ve Tevzi Kooperatifi • Turizm Geliştirme Kooperatifi • Tüketim Kooperatifi • Üretim ve Pazarlama Kooperatifi • Yaş Sebze Meyve Kooperatifi • Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi 		
---	--	--

Ülkemiz kooperatif çeşitliliği bakımından oldukça zengin olarak görülmektedir. Farklı sektörlerde ve çalışma alanlarında örgütlenen toplulukların imece kültürümüzü geliştirerek sosyal ve ekonomik fayda yarattığı belirtilmektedir.

2.2. Uygulama Alanına/Çevresine Göre Kooperatifçilik

Kooperatifler ihtiyaca göre küçük bir bölgede küçük bir topluluk için kurulabilirken, ulusal ya da uluslararası boyutlara da ulaşabilmektedir. Bu nedenle farklı kooperatif sınıflandırmaları yapılmıştır. Kooperatifler; hizmet grubuna göre, faaliyet düzeyine göre, faaliyet alanına göre, üyelik şekline göre ve finansal yapısına göre ayrılmaktadır. Hizmet grubuna göre kooperatifler; çiftçi, tüketici balıkçı ve benzeri alanlarda belirli bir amaca hizmet etmeye yönelik örgütlenmektedir. Faaliyet düzeyine göre kooperatifler; yerel olabildikleri gibi bölgesel, ulusal ya da uluslararası bir örgüt yapısına sahip olabilmektedir. Faaliyet alanına göre kooperatifler; hizmet, pazarlama, satın alma ve benzeri sektörlerde örgütlenirken, üyelik şekline göre kooperatifler; kooperatiflerin ortaya çıkardığı birlikler, çok paydaşlı kooperatifler olmakla birlikte yerel, federal ya da merkezi örgütlenme yapısına sahip olabilmektedir. Finansal yapısına göre kooperatifler ise sermayeli ve sermayesiz kooperatifler olarak ayrılmaktadır (Rehber, 2011: 81-83).

2.2.1. Yerel Düzeyde Kooperatifçilik

Sürdürülebilir kalkınma amaçlarından 12. maddesinin alt bileşenleriyle birlikte kavramsal olarak “yerelde üret, yerelde tüket” mantığını benimsemesi, yerelin taşıdığı potansiyelin önemini vurgulamaktadır (UN, 2015). Küreselleşme ve dijitalleşmenin yarattığı yeni ekonomik düzenin yapısal sorunları dünyada çeşitli çözümler üretmeye çalışan dayanışma odaklı modellerin ortaya çıkmasına, var olanların ise çağa göre gelişmesine yol açmaktadır. Dayanışma üzerine kurulmuş bir ekonomik ortaklaşmanın öncelikle yerel olması gerektiği aktarılmaktadır. Benzer şekilde yerel kooperatifler kurulduğu yöredeki ortakların ekonomik ve sosyal ihtiyaçları doğrultusunda yerel ürün/hizmetlerin etrafında yapılanmaktadır (Aykaç, 2018: 223-224). Bireyin, çekirdek ailesinden başlayarak katmanlar halinde dışa açıldığı düşünüldüğünde belirli bir üretim faaliyetine dayalı yerel düzeyde örgütlenmenin önemi daha fazla görülmektedir.

Ülkemizde özellikle tarımsal kalkınma kooperatifleri yerel düzeyde örgütlenme modeline örnek gösterilmektedir. Örneğin; elma üretilen bir yörede kurulan kooperatifin buzhane, ilaç bayi, akaryakıt istasyonu, marangozhane gibi ortaklarının üretim ve pazarlama faaliyetlerinde kolaylaştırıcı olan ve fayda sağlayan işletmeleri bulunmaktadır. Böylece üreticiler bireysel olarak altından kalkamayacakları girdi maliyetleri karşısında dayanışma temelli örgütlenerek zorlaşan ekonomik koşullara direnmektedir.

Diğer yandan son dönemde ülkemizde yerel yönetim destekli kooperatif modeli oldukça yaygınlaşmaya başlamıştır. Başta kadın girişimi ve işletme kooperatifleri olmak üzere, üretim ve pazarlama, tüketim ve benzeri kooperatifler yerel yönetimler öncülüğünde kurularak faaliyet göstermeye çalışmaktadır. Ancak bu tür kooperatiflerin topluluk temelli olmaması, aidiyet kavramından uzak yapılması ve hiyerarşik yönetim anlayışı gibi faktörler başarı oranını düşürmektedir. Bu sebeple standart üretim ve evrensel pazarlama ilkeleri uygulanamamakta, dayanışma üzerine kurulması gereken örgütlenme modeli yerel yönetimin doğasında olan siyasi çekişmelere sahne olmaktadır.

Diğer yandan ülkemizde yerel düzeyde kooperatifçiliğe iyi örneklerden biri Hopa Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'dir. Çay üretilen bir bölgede 1959 yılında kurulan kooperatif bugün 5000m² fabrikası, Kemalpaşa ve Hopa'da gayrimenkulleri ve kamyon ve benzeri araçları bulunan bir kooperatif işletmesine dönüşmüştür. Yaklaşık 40-50 kişiyi istihdam eden kooperatif, güçlü pazarlama ağı sayesinde ürünlerini çoğu şehirde satışa sunabilmektedir. Hopa Çay Kooperatifi üreticilere, özel sektör dışında bir alternatif sunmak istediğini belirtmektedir. Bu anlamda yerel düzeyde topluluk temelli örgütlenme modeline başarılı bir örnek olarak sunulmaktadır (Hopaçay, 2020). Buradan hareketle yerel düzeyde bir amaca yönelik örgütlenmenin klasik iktisadi sistemin içinde daha dirençli olduğu tespit edilmektedir.

Dünyada ise yerel kooperatiflerin oldukça yaygın olduğu bilinmektedir. Yerel üretici, tüketici ya da aynı sosyal amaca sahip paydaşlar tarafından kurulan kooperatifler farklı sektörlerde faaliyet göstermektedir. Örneğin; Brezilya'da kırsal alanda iyi örgütlenmiş kooperatifçilik hareketi bu bölgelerde yoksulluğun büyük oranda azalmasını sağlamıştır. İtalya'da üretici kooperatifleri parmesan peyniri üretiminin neredeyse %90'nını, Japonya'da su ürünleri kooperatifleri bu sektördeki üretimin %97'sini sağlamaktadır. Yine Japonya ve İspanya'da eğitim kooperatifleri bu konuda doğrudan okullarla etkin çalışmalar yaparken, İsveç'teki çocuk bakım kooperatifleri kadın istihdamında büyük rol oynamaktadır (Gülçubuk, 2018: 296). Kooperatifçilik tüm dünyada farklı örnekleriyle bireysel ve toplumsal sosyoekonomik gelişmeyi desteklemektedir.

Kooperatifler yerel düzeyde olduğu gibi ulusal düzeyde de benzer paydaşların ortak faydası adına örgütlenmektedir. Yerel kooperatiflerin başarısı katmanlar halinde büyüyerek ulusal düzeyde kooperatif örgütlenmelerine dönüşmekte ve ortaklarına daha profesyonel fayda sağlamak adına çalışmalar yapmaktadır.

2.2.2. Ulusal Düzeyde Kooperatifçilik

Üst örgütlenme olarak adlandırılan bu yapı aynı faaliyet alanında çalışan benzer kooperatiflerin bir araya gelerek oluşturdukları kooperatifler birliği, ulusal birlik, merkez birliği isimleriyle de bilinmektedir. Bu örgütlenme modelinde birim kooperatifler olarak tanımlanan görece yerel ve küçük kooperatiflerin kendi faaliyetlerinden ve yapılarından ödün vermeden, belirli sınırlamalarla, bir üst birliğe katılabildikleri aktarılmaktadır. Kooperatiflerde merkezi ya da federatif örgütlenme olarak literatüre geçtiği belirtilen bu yapı günümüzde ülkemizde ve dünyada oldukça yaygındır. Bu güç birliği kooperatiflerin sosyal yapısını bozmadan ekonomik merkezleşmeyi sağlayarak paydaşlara ticari anlamda daha fazla fayda getirmektedir. Ülkemizde bu yapıya örnek olarak Fiskobirlik, Trakyabirlik, Köy-

Koop, Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği, Tariş ve benzeri kooperatif birlikleri örnek verilebilir (Mülayim, 1992). Yurtdışında da ulusal ölçekte örgütlenen ve farklı alanlarda hizmet veren kooperatifler bulunmaktadır.

İngiltere’de “Co-op” gıda, cenaze, hukuk ve sigorta konularında profesyonel hizmet sunmaktadır. 2022 yılında kooperatife üye olanların %45’inin 35 yaşın altında olduğu belirtilmiş ve bu durumun gelecekte örgütün lehine olacağı aktarılmıştır (Kendal-Ward, 2023). Genç nüfusun kooperatiflere ortak olması hem istihdam hem de toplumun gelişim safhaları adına oldukça önemli görülmektedir.

Nüfusun %80’inin en az bir kooperatif üyesi olduğu görülen Finlandiya’da ise 3000 kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin ulusal ölçekte en büyük hacimli olanı OP Financial Group olarak bilinen perakende bankacılık şirketidir (PellervoCoop, 2023). Bu anlamda kooperatif modelinin tüm dünyada özellikle finans sektöründe oldukça başarılı örnekleri gözlenmektedir.

Op Financial Group 16 OP kooperatif bankası, iştirakleri ve bağlı kuruluşlarından oluşmakta, yaklaşık 13.000 kişilik personeli ve 2 milyondan fazla ortak-müşteri yapısına sahip olduğu aktarılmaktadır (OP, 2023).

Amerika Birleşik Devletleri’nde kooperatifçilik uygulamaları yaygın olmakla birlikte National Cooperative Bank ismiyle bilinen ve ortaklarının sahip olduğu bir ulusal banka işletmesi bulunmaktadır. 2022 yılında yetersiz hizmet alan toplulukların ve kooperatiflerin genişleme girişimlerini desteklemek için 8 milyar dolar, düşük ve orta gelirli ailelere fayda sağlamak için 475 milyon dolarlık kredi-yatırım yaptığı belirtilmektedir (NBC, 2023). Ulusal kooperatiflerin ağı daha geniş olan bir dayanışmayı organize etmesinin, dezavantajlı bireylere ulaşmada daha etkin rol oynadığı görülmüştür.

Tüm bunlara ek olarak daha üst ölçekli uluslararası düzeyde kooperatifçilik hareketi de bulunmaktadır. Bu yapılanmalar yerel ve

ulusalı da kapsamaktadır. Yeni modeller üretilmesini sağlayan bu üst yapılar, kooperatifçiliğin durumu ve gelecek projeksiyonu ile ilgili yaptığı çalışmalarla kolektif iş birliğine bir örnek olarak gösterilmektedir.

2.2.3. Uluslararası Düzeyde Kooperatifçilik

International Cooperative Alliance (ICA), küresel ölçekte kooperatifleri birleştirme ve onlara hizmet etme misyonuyla hareket etmektedir. 1895 yılında kurulan, en eski sivil toplum kuruluşlarından biri olduğu belirtilmektedir. Kuruluş 1 milyar kişiyi temsil ettiği için dünyadaki en büyük kuruluşlardan biri olarak bilinmektedir. Uluslararası Kooperatif Birliği üyesi olan kooperatifler için bilgi, uzmanlık ve koordineli eylem için küresel bir ses ve forum sağlayan, dünya çapında yaklaşık 3 milyon olduğu tahmin edilen kooperatifleri temsil eden tepe organ olarak aktarılmaktadır. 107 ülkeden 310'dan fazla kuruluş Uluslararası Kooperatifler Birliğinin üyesi olarak kaydedilmiştir (ICA, 2018c). Bu anlamda ICA küresel kooperatifçiliğin çatısı olarak bilinmektedir.

ICA'nın tüm sektörlerden kooperatif üyeleri bulunmaktadır. Bunlar tarım, bankacılık, tüketici, balıkçılık, sağlık, barınma, sigorta ve endüstri ve hizmetler sektörlerinden uluslararası ve ulusal kooperatif kuruluşları olarak aktarılmaktadır. Bu sektörlere ayrıca hizmet veren ve ICA'ya bağlı bir sektör kuruluşu olan CICOPA gibi alt yapılanmalarda bulunmaktadır. Ayrıca ICA dünyada kooperatifçiliğin yayılması ve var olan kooperatiflerin benzer değerlerle hareket etmesi için küresel kooperatifçilik ilkelerini belirlemiştir. Bunun yanında kooperatifçilik konusunda yaptığı yayın çalışmalarıyla da literatüre katkı sağlamaktadır (ICA, 2018c).

Kooperatifçilik uluslararası literatürde özel sektör ve kamudan farklı bir konumda algılanmaktadır. Bu nedenle üçüncü sektör olarak da tanımlanan kooperatifçilik ekonomik krizlerden az etkilenen, toplumun ve paydaşlarının sosyal gelişimlerine önem veren bir model olarak görülmektedir. Dünyada özellikle Avrupa ve

kuzey ülkelerinde yaygınlaşan kooperatifçilik uluslararası boyutlarda da hizmet veren hacimlere ulaşabilmektedir. Örneğin Avrupa Kooperatif Bankalar Birliği KOBİ'ler dâhil yaklaşık 150 milyon müşteri ve 4200 Avrupa kooperatif bankasına çeşitli hizmetler sunmaktadır (Gülçubuk, 2018: 294-296). Kooperatifçiliğin uluslararası örgütlenme kabiliyetini göstermesi, büyük kitleleri bir amaç etrafına birleştirebildiğini göstermektedir.

Bu bağlamda 1956 yılında kurulan Mondragon Corporacion Cooperativa işçi kooperatifinin bölgesinde lider ve İspanya'daki en büyük şirketlerden biri olduğu bilinmektedir. Günümüzde 95 ayrı kooperatiften, yaklaşık 80.000 kişiden ve 14 Ar-Ge merkezinden oluşan kuruluş, 37 ülkede 141 üretim tesisi, 53 ticari işletme ve 150'den fazla satış noktası ile dünya çapında faaliyet göstermektedir (Mondragon, 2023). Mondragon Kooperatifi tüm dünyada bir kooperatifçilik deneyimi olarak görülmektedir.

Tüm bunlara ek olarak çağımızın gerçekliği olan dijitalleşmenin yarattığı siber evrende reel hayatta olduğu gibi sosyal ya da ekonomik bir takım örgütlenmelerin ortaya çıkmaya başladığı deneyimlenmektedir. İnsanların kendi amaçları doğrultusunda niş topluluklar oluşturup dayanışma içinde olduğu gözlenmektedir. İnternetin oluşturduğu ağ toplumunun giderek yaygınlaşacağı göz önünde bulundurulduğunda, dijital dünyadaki örgütlenmelerin geleceğin dünyasında belirleyici bir rol üstleneceği belirtilebilir.

2.2.4. Dijital Dünyadaki Sosyo-Ekonomik Örgütlenme Biçimleri

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu özelliğini yeni oluşan alanlarda da özellikle dijital dünyada da göstermektedir. Dijital dünya internetin icat edilmesinden günümüze gelerek büyümüş ve birey ve toplumun vaktinin büyük bir kısmını geçirdiği bir alan haline gelmiştir. Özellikle Covid-19 Pandemisi sırasında dijital dünya üzerinden örgütlenme ve iş yapma modelleri ivmesini artırmaya başlamış, sonrasında bu modellerin verimli olanları uygulanmaya devam etmiştir. Dijital dünya doğası gereği bu yapılanmalara uygun

bir uzam olarak görülmektedir. Teknolojik ilerlemeler arttıkça insanların çevrimiçi olma kolaylıkları da paralel olarak artmaktadır. Bu nedenle dijital dünyanın kamusal alanında hemen her niş konuda bir topluluk bulmak mümkündür. Özellikle benzer hedefleri olan bireylerin dijital dünyada bir araya gelerek toplumsal ve ekonomik kalkınma adına örgütlenme farkındalıklarının arttığı görülmektedir.

Ülkemizde “Avrupa Birliği Sivil Düşün” programının desteklediği “Dünyalar Dijital Topluluğu” bu örgütlenmelere güncel bir örnek olarak verilmektedir. Bu platformda benzer amaçlara sahip insanların dayanışma içinde olması adına gruplar kurulabilmekte, etkinlikler ve eğitimler yapılabilmektedir. Dünyalar Platformu:

“Ortaklıkları paylaştığınız topluluk üyeleriyle gruplar kurabilir, hem birlikte hem birbirinizden öğrenebilir, etkinlikler planlayabilir, harekete geçmek için yol planları yapabilirsiniz! Bir topluluğa dâhil olabilir ya da kendi topluluğunuzu kurmak için kolları sıvayabilirsiniz! Tartışma başlatabilir ya da süren tartışmalara katılıp yeni bakış açıları ve yöntemlerle buluşabilirsiniz! Etkinliklere katılıp uzmanlarla fikir alışverişinde bulunabilirsiniz! Tohumlarını attığınız fikir ve çalışmaları yeni insanlarla güç birliği içinde olgunlaştırabilirsiniz!” diyerek, dijital

dünyanın sınırsız imkanlarından faydalanmaları için katılımcılara çağrıda bulunmaktadır. Dünyalar dijital topluluğunun ülke çapında 1320 üyesi bulunmakta ve bu sayı giderek artmaktadır (SivilDüşün, 2023). Dünyalar Platformu sosyal dijital topluluklar kurulmasına ortam yaratan bir dijital kamusal alan yaratması bakımından ülkemizdeki önemli örneklerden biri olarak görülmektedir.

Diğer yandan dijital dünyada çok farklı örgütlenme modelleri olduğu bilinmektedir. Yazılım dünyasında örnekleri olan bu modellerin uzun yıllardır başarıyla sürdürüldüğü bilinmektedir. Örneğin Linux işletim sistemi kimseye ait değildir ve dünyanın her tarafından yazılımcıların verdiği katkıyla oluşmuştur. Bu anlamda dijital dünyada örgütlenen profesyoneller kendilerinin ve toplumun

kullanabileceği açık kaynak kodlu bir sistem geliştirmişlerdir (Surowiecki, 2018: 89). Linux bu yönüyle birbirinden fiziksel anlamda uzak olan insanların birlikte iş yapabilmesini kanıtlar niteliktedir.

Başka bir örneğin ise kitle kaynak yönetimi olarak çevrilebilecek “Crowdsourcing” kavramı olduğu belirtilmektedir. Çevrimiçi toplulukların kolay örgütlenip sosyal davranışlar sergileyerek ekonomik açıdan bir anlamı olan iş birlikleri yaptıkları bilinmektedir. Gelecekte bu modelin etkili olacağı düşünülmektedir. Howe: *“Dijital kabileler aynı anda birçok projeye odaklanabiliyor, hiç tanımadıkları insanlarla aynı anda ve sorunsuz işbirliği yapabiliyor (...)”* (Howe, 2010: 211) diye aktarmaktadır. Dijital iş birliği kapsamında küresel etki yaratan farklı örneklerde bulunmaktadır.

Wikipedia üzerinden şekillenen bir başka düşünceye göre ise, kitlelerin dijital medya ve teknoloji kullanılarak örgütlenmesi ve iş birliği yapması giderek kolaylaşmaktadır. *“Günümüzde birbiriyle bağlantı halindeki milyarlarca insan, bir zamanlar hayal bile edemediğimiz yollardan inovasyon, servet üretimi ve toplumsal gelişim çalışmalarına aktif katılım sergilemektedir”* (Tapscott & Williams, 2007: 11). Dijital dünyanın dayanışmayı kolaylaştırıcı rolü, bu alanda kooperatif modelleri yaratılmasına da olanak sağlayacak yapıda olması bakımından etkili olmaktadır.

Yeni yapılanmalara ek olarak ekonomi, kültür, ekoloji ve sosyal ilkeler üzerinden kendini tanımlayan Küresel Ekoköy Ağı (Global Ecovillage Network) dijital dünyada örgütlenen topluluklara başka bir örnek olarak verilmektedir. Bu ağ söz konusu ilkeler üzerinden bütüncül bir yaklaşımla dünya ile bağlantılı ama yerel topluluklarla yeni bir sistem oluşturmayı amaçlamaktadır. Küresel Ekoköy Ağı'nın kültürler, ülkeler ve kıtalar arasında bağlar yarattığı aktarılmaktadır. Ağ aynı zamanda dirençli toplumlar, kültürler yaratmak ve bu konuda stratejiler geliştirmek amacıyla dünya genelinde politika yapımcılar, hükümetler, STK'lar, akademisyenler,

girişimciler, aktivistler, topluluklar ve ekolojik düşünen bireyler arasında köprüler kuran bir ağ olarak tanımlanmaktadır (Ecovillage, 2015).

Bu bağlamda dijital dünyada ortaya çıkmaya başlayan farklı örgütlenme biçimlerinin gelişerek, çevrimiçi sürenin giderek artması, cihazların anlık bağlantı kapasitelerinin gelişmesi ve toplumun bunları kabul hızı da dikkate alınarak önümüzdeki yıllarda oldukça etkin olacağı düşünülmektedir. Tüm bu gelişmelerle bağlantılı olarak sosyoekonomik bir örgütlenme ve kalkınma modeli olan kooperatifçiliğe yeni nesil yaklaşımların olduğu görülmektedir.

2.3. Dünyadaki Yeni Nesil Kooperatifçilik Yaklaşımları

Ülkemizde ve dünyada giderek yaygınlaşan yeni nesil kooperatifçilik kavramı alanında kendine yer edinmeye başlamıştır. Diğer yandan kooperatifçilik özelinde bu kavramın henüz net bir tanımı olmadığı buna ek olarak farklı yaklaşımların kendilerini yeni nesil kooperatif olarak adlandırdığı tespit edilmektedir.

Dönüşen dünyada hemen her sektör çağa ayak uydurmak için çaba göstermektedir. Bu nedenle yerel düzeyden uluslararası düzeye faaliyet gösteren bazı kooperatifler çok paydaşlı olarak, çalışmalarına inovasyonlar katarak, yeni örgütlenme modelleri deneyerek bu hızlı paradigma değişimine uyum sağlamak için çaba göstermektedir. Uyum sağlama çabaları yeni alanların açılmasını sağlarken geleneksel kooperatifçiliğin yetersiz kaldığı alanlarda hem toplumsal hem de yasal bazı değişiklikler olması için baskı yaratmaktadır (Gonzalez, 2017). Oluşmaya başlayan bu zorunlu değişim baskısı tüm dünyayı kapsayan katılımcı yeni kooperatiflerin oluşmasına da sebebiyet vermektedir.

Son yıllarda göze çarpan ve yeni nesil olarak adlandırılan kooperatif uygulamalarından biri Finlandiya merkezli Citizen Network Osk'dur. Osk Fince'de kooperatif anlamına gelmektedir. Bu yeni yapı dünyanın dört bir yanındaki insanları ve grupları bir araya getirerek ortak sorunlara birlikte çözüm bulmalarını

sağlamak amacıyla kurulmuştur. Kooperatifin başkanlığını yürüten Dr. Simon Duffy, aktif vatandaşlar topluluğunu desteklemek ve herkesin önemli olduğu bir dünya yaratmak için sürdürülebilir bir temel oluşturmak üzere bir araya gelen Avustralya, Birleşik Krallık ve Avrupa anakarısından 12 kurucu üye kuruluşla kooperatifin faaliyetlerine başladığını belirtmektedir (Harvey, 2022).

Teknolojinin dönüştürücü gücünü ve insanlara hizmet etme potansiyelini kullanan Citizen Network Osk'a bireysel, topluluk ya da kooperatif olarak çevrimiçi üye olunabilmektedir. Aynı zamanda yine çevrimiçi olarak kooperatife bağış yapılabilmektedir (CitizenNetwork, 2022). Dijital ortamda odaklı yaklaşması ve bu yolla küresel ölçekte üye kabul etmesi bu kooperatifi kendi alanında oldukça farklı bir yere koymaktadır. Bu bağlamda teknolojiyi kullanması bakımından yeni nesil kooperatifçiliğin en iyi örneklerinden biri olarak görülmektedir.

Diğer yandan artık internetin bir anlamda paylaşmak kelimesini de kapsadığını belirten Scholz, dijital tabanlı olan ve paylaşım ekonomisi olarak adlandırılan yeni sistemi aslında uzun süredir başarılı şekilde uygulanan kooperatif ekonomisinin içerdiği bir kavram olarak aktarmaktadır. Örneğin; Teknoloji tabanlı Loconomics Cooperative'in, yerel ekonomiyi güçlendirmek amacıyla paydaşlarının işlerini büyütmeleri ve pazar ağlarına aracısız bağlanmaları için konuyla ilgili yerel uzmanların web ve mobil uygulama üzerinden hizmet sağladığı bir platform kooperatifi olarak yapılandırıldığı belirtilmektedir (Scholz & Schneider, 2016).

Başka bir yeni nesil kooperatif olan Coopify; düşük gelirli kooperatif üyelerini ve girişimcileri teknolojinin gücüyle güçlendirmek ve onlara yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. FairCoop ise post-kapitalist toplum için eksiksiz bir ekonomik ekosistem inşa etmek amacıyla bireylere, topluluklara, kooperatiflere ve sosyal şirketlere birbirleriyle ve sosyal değişim yaratmayı amaçlayan herkesle bağlantı kurmak adına araçlar sunarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir (a.g.e., 2016).

Bu örneklere ek olarak içerik üretmelerinde paydaşlarına yardımcı olan Member's Media, Ltd. Cooperative, New York'da sivil, kültürel ve kooperatif kullanımı için kalıcı olarak uygun fiyatlı alan sağlamak amacıyla kurulan NYC Real Estate Investment Cooperative, yaratıcı projeleri finanse etmek için kurulan Snowdrift.coop gibi örnekler yeni nesil kooperatifçiliğin farklı sektörlerdeki uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır (a.g.e., 2016).

Diğer yandan çok paydaşlı kooperatifçilik uygulamaları da yine yeni nesil kooperatifçilik kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Piyasa ekonomisine alternatif olabileceği düşünülen çok paydaşlı kooperatif modeli dünyada başarılı örnekleri bulunan bir model olarak aktarılmaktadır. Ortakları arasında üreticiler, restoranlar, yemek şirketleri ve kamu kuruluşlarının bulunduğu Manchester Veg People kooperatifinin yerel gıda zinciri oluşturmak amacıyla kurulmuş çok paydaşlı bir kooperatif olduğu belirtilmektedir (Nizam, 2021: 51-63).

Başka bir başarılı örneğin İspanya'da bulunan Actyva Kooperatifi olduğu aktarılmaktadır. Paydaşları arasında profesyoneller, danışmanlar, tüketiciler ve gönüllülerin bulunduğu kooperatifin yerel ve sürdürülebilir tarım yöntemleriyle alternatif bir ekonomi yaratmayı amaçladığı görülmektedir. Belirli bir konuda kurulmuş olan geleneksel kooperatiflerin aksine çok paydaşlı kooperatiflerin yapısı gereği birden fazla topluluk, çevre ve sosyal ağı organize etme becerisi bulunan bir model olduğu aktarılmaktadır (a.g.e., 2021: 51-63). Örneklerde görüldüğü üzere yeni nesil kooperatifçilik kavramı teknoloji tabanlı örgütlenmeler için kullanılmasının yanında, sosyal ya da çok paydaşlı kooperatifler için de kullanılmaktadır.

Yeni nesil kavramı ile ilgili küresel boyutta oluşan tabloda henüz bir netlik görülmemiştir. Ancak teknolojiyi aktif kullanan, dijital örgütlenmeye müsaade eden ve çok farklı toplulukları paydaş haline getirebilen yani tartışılan niş kavramları rafine ederek yeni

bir örgütlenme modeli oluşturan kooperatifçiliğin dünya genelinde geleceğin sosyal ve iktisadi kalkınmasında önemli rol oynayacağı öngörülmektedir.

2.4. Türkiye’de “Yeni Nesil Kooperatifçilik” Yaklaşımları

Yurtdışında olduğu gibi ülkemizde de yeni nesil kooperatifçilik uygulamaları bulunduğu bilinmektedir. Ancak dünya ile benzer şekilde yeni nesil kavramı ile ilgili bir takım belirsizlikler olduğu görülmektedir. Teknolojik gelişmelere etkin adaptasyon sağlayan kooperatifler yeni nesil olarak adlandırıldığı gibi sosyal dayanışma konusunda çalışan kooperatifler de aynı kavramla bağdaştırılmaktadır.

Özellikle teknolojiyi kullanması anlamında Albatros Bilişim Kooperatifinin ülkemizde kendi alanında öncü bir örgütlenme yapısı olduğu belirtilmektedir. Bu kooperatifin yatay hiyerarşiyi benimsediği aktarılmaktadır. Diğer kooperatiflerle de dayanışma içinde olan Albatros Bilişim Kooperatifinin geliştirdiği yazılımlarla yerel örgütlenmelere de destek olduğu belirtilmektedir (Gire, 2021: 39-41).

Albatros Bilişim Kooperatifi ilkeleri: *“Kooperatifleşme, dayanışma, kolektif işleyiş, yatay hiyerarşi, merkeziyetsizlik, adil gelir paylaşımı, konsensüs, eşitlik”* olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda *“Bilgi, emek, zaman... Bunları örgütlenmeyle ve dayanışmayla yoğurduğumuzda ortaya yeni düzenin filizleri çıkacak. Üreten bizsek kararı verenin de kazananın da bizim olmamız gerektiğini düşünüyoruz”* anlayışıyla faaliyet gösterdiklerini belirtmişlerdir (Albatros Bilişim Kooperatifi Girişimi, 2023). Dijital yetkinliklerini toplumsal faydaya döndürmek adına örgütlendikleri görülen Albatros Bilişim Kooperatifi, benimsediği değerler ve ilkeler özelinde kooperatifçilik felsefesiyle teknolojik gelişmeleri harmanladığı görülmektedir.

Ülkemizde yeni bir bakış açısıyla faaliyetlerde bulunan diğer bir kooperatif ise Genç İşçi Kooperatifi’dir. Kendilerini yeni nesil kooperatif olarak tanımlayan Genç İşçi Koop 2015 yılında İzmir’de

kurulmuş ICA gençlik ağı tam üyesi olmuş bir sosyal kooperatiftir. Kooperatif faaliyetlerini: “1. Sosyal dayanışma ekonomisi bileşenlerinin ve özellikle kooperatiflerin kapasitesini geliştirmek, 2. Kooperatifçilik konusunda bilgi ve farkındalık kazandırmak, 3. Faaliyetlerin icrası yoluyla ortaklarımızın insan onuruna yaraşır iş ve geçim kaynaklarına erişimini artırmak” olarak 3 ana amaç altında tanımlamaktadır. Genç İşi Kooperatif “patronsuz, eşit işe eşit ücret, adil paylaşım, yetkin kadro, kolektif ve katılımcı, birlikte öğrenerek” bakış açılarıyla faaliyetlerini sürdürmektedir (GençİşiKooperatif, 2015). Genç İşi Koop’un üyelerinin nitelikleri ve uzmanlıkları sayesinde kendi alanlarında yaptıkları eğitim çalışmalarının hem bireylerin hem de kooperatiflerin gelişimine katkı sunduğu görülmüştür.

Diğer yandan Genç İşi Kooperatifi, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği ve İtalya Ulusal Kooperatifler ve Mütüeller Birliği Legacoop’un uluslararası kalkınma işbirliği teşkilatı Haliéus ortaklığında, AB desteğiyle, “Yeni Nesil Kooperatifler Ağı” eyleminin (NewGenCoop, 2021) yürütücülerinden biri olduğu bilinmektedir. Ayrıca yine aynı proje kapsamında Türkiye’de bu ağa katılan ve kendilerini yeni nesil kooperatif olarak tanımlayan örgütlenmelerde bulunmaktadır.

Yeni nesil kavramının ülkemizde kooperatifçilik alanında henüz tam anlamıyla netlik kazanmadığı görülmektedir. Geleneksel kooperatifçilik yapısını koruyan örgütlenmelerin dijital dünyada var olması yeni nesil kapsamında tanımlanırken, sosyal dayanışma ilkesiyle hareket eden kooperatifler de yeni nesil olarak adlandırılmaktadır. Ancak küresel ölçekte sadece dijital altyapılı farklı kooperatif modelleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Yeni nesil kavramı çoğu sektörde ileri teknolojik altyapıları kullanarak oluşturulan iş modelleri için kullanılmaktadır. Bu nedenle “yeni nesil kooperatifçilik” kavramının tanımının bu kapsamda düşünülmesi gerekmektedir.

3. Dijital Medya Tabanlı Yeni Nesil Kooperatifçilik Yaklaşımı: Koop 4.0

Uluslararası Kooperatif Birliği Avrupa Başkan Yardımcısı Ana Aguirre'nin aktarımına göre hemen her sektörde olduğu gibi kooperatifçilik alanında da bir kuşak değişimine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu anlamda gençlerin bakış açılarının çıkarıcı kapitalist modellere karşı üretilen alternatiflerle uyumlu olduğu aktarılmaktadır. Aguirre'ye göre yeni neslin değerleri ve hayallerinin kooperatif değerleriyle birebir uyumlu olduğu görülmektedir. Ek olarak Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve 2030 gündemi dikkate alındığında sosyal adalet, istihdam, kişisel ve sosyal gelişim ve yerel topluluklara yönelik kaygılar bize bir kez daha kooperatif modelinin öne çıkması gerektiğini göstermektedir (ICA, 2021). Özellikle gençlerin içinde bulunduğumuz çağın teknolojik gelişmelerini çok yakından takip ettiği düşünüldüğünde, kooperatifçiliğin yeni çağa uyum göstermesi gerekmektedir.

Bu bağlamda yeni nesil kooperatifçiliğin; Sanayi 4.0 alt bileşenlerini kullanan, bilgi toplumu normlarına uygun, gelecek projeksiyon-larından faydalanıp ona göre pozisyon alan, çok paydaşlı ve mekan sınırlamasından arı bir yapıda olması gerekmektedir. Özellikle yeni kuşağın dijital teknolojiler ve internet ile büyümesi fiziksel ortamlarda sosyalleşmelerini ve örgütlenmelerini zorlaştır-maktadır. Artan bireyselleşmenin dayanışma kültürünü yok etmeye başladığı düşünülmektedir. Buna ek olarak dünyadaki iktisadi sistemin bir dönüşüme ihtiyacı olduğu belirtilmektedir. Dayanışma ve iş birliği üzerinde büyüyen kooperatifçiliğin de bu dönüşümün ana aksı olacağı aktarılmaktadır (Nadeau & Nadeau, 2016). Bu nedenle yeni kuşağı da kapsayan yani dijital teknolojileri ve dijital medyayı temel alan, Sanayi 4.0 ile bütünleşik yeni bir kooperatifçilik anlayışı gerekmektedir.

3.1.Dijital Medyada Sosyoekonomik Örgütlenme Sorunu?

Olgunlaşan yeni dijital ekonomik sistemde kapitalizmin temelleri olarak görülen mülkiyet hakkı, girişimcilik serbestliği ve piyasa

araçlarının genel hatlarıyla korunduğu görünmektedir. Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle kendine yeni alanlar açan kapitalizmin siber uzayın gelişmesiyle birlikte o alana da sirayet etmeye başladığı görülmüştür. Sanayi 4.0 altında tanımlanan teknolojik gelişmelerin de dijital kapitalizmin kapsamını genişletmesi beklenmektedir. Beşinci nesil bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplum yaşamına getireceği yenilikler sonrasında bugün hayatın her alanında gördüğümüz dijitalleşmenin bu anlamda boyut değiştirmesi beklenmektedir (Akgül, 2021: 113-116). Değişen süreçler neticesinde klasik kapitalizmin içinde de bulunan emek temelli örgütlenme yapılarının oluşacağı öngörülmektedir. Dijital toplulukların giderek çoğalması söz konusu örgütlenme oluşumlarının emarelerini göstermektedir.

Dijital medyanın hemen her niş konuda kolayca topluluk oluşumuna izin veren bir yapıda olduğu bilinmektedir. Bu topluluklar o konuyla ilgili sınırsız bilgi paylaşımına olanak sağlamaktadır. Ancak bu mecrada sürdürülebilir bir dayanışma ekonomisinin yaratılması konusunda sorunlar olduğu görülmektedir. İnternet ve dijital teknolojiler doğaları gereği insanlar arasındaki iş birliği süreçlerini desteklemektedir. Dijital medya üzerinden toplanan yardımlar, acil bilgi paylaşımları, afetlerde dayanışma süreçleri ve benzeri örgütlenme biçimleri, dijital dünyada gerçekleşen kitlesel örgütlenmelere örnek verilebilir. Kitleler yoğun bağları olmayan, kısa süreliğine bir amaç için toplanan ve sonra dağılıp işlevini yitiren yapılar olarak bilinmektedir. Bu bağlamda dijital medya tabanlı örgütlenmelerin çoğunlukla süreklilik bakımından problemlili olduğu görülmektedir.

Dijital medyada sürdürülebilir, sosyoekonomik refahı önceleyen, iş birliği ve dayanışmayı temel alan bir örgüt yapısıyla çok az karşılaşmaktadır. Özellikle gençler arasında yoğun kullanılan dijital medyanın bu kuşaklarda yabancılaşma ve bireyselleşmeyi artırdığı diğer yandan sınıf bilincini azalttığı bilinmektedir. Bu konuda Guy Standing: *"(...) küreselleşmenin ulusal sınıf yapılarının parçalanmasına yol açtığını söylemek mümkün. Eşitsizliklerin arttığı dünyada daha esnek bir emek piyasasına gidilirken, sınıf ortadan kaybolmadı. Daha ziyade,*

parçalı bir küresel sınıf görüntüsü ortaya çıktı” diye aktarmaktadır (Standing, 2014: 21). Gençlerin dayanışma kapsamında örgüt bilinçinin oluşmaması bu kuşak arasında kooperatif modelinin benimsenmesini güçleştirmektedir.

Güvencesiz ve aidiyet hissetmeyen bu bireylerin ülkemizde ve dünyada oldukça arttığı belirtilmektedir. Bu nedenle özellikle genç kuşak arasında kariyer planı olmayan, herhangi bir iş örgütüyle ya da sendikayla bağı bulunmayan, oturaklı bir toplumsal kimlik ve hafızadan yoksun bireylerin sayısının arttığı görülmektedir. Prekarya olarak da adlandırılan söz konusu bu bireyler, kendilerini gelir sürekli-liği olmayan bir sistemin içinde bulmaktadır (Standing, 2014: 29). Dijital sistemin veri ve etkileşim üzerine kurulu dijital ekonominin en büyük gelir kaynağı olduğu gerçeğine rağmen bu gençler sistemden negatif anlamda etkilenmektedirler.

Ağırlık olarak paylaşım ekonomisi adı altında dijital platformlar üzerinden sürdürülen geçici işlerde çalışan bu çoğunluk, hiyerarşik bir emek sömürme düzeniyle karşı karşıya kalmaktadır. (Scholz & Schneider, 2016: 20-28). Belki de bir paradoks olarak güvencesiz hisseden kişiler yine hiyerarşik ve otoriter yapılar ve yönetimlerden medet ummaktadır. Bu anlamda sistem içinde bulunan kişilerin emekleriyle yaratılan sermayenin adaletli şekilde dağıtılmaması yine bu sistem içinde bulunan kişilerin süreklilik arz eden emek sömürüsüne maruz kalmalarına neden olmaktadır.

Günümüzde diğer yandan genç kuşak odaklı, çağın teknolojik donatılarına sahip, dayanışmayı bir değer olarak benimsemiş, toplum ve doğa temelli, yeni küresel ticari ekosistemi anlayan, sürdürülebilir ve etkin bir girişimcilik modeli görülmemektedir. Bu nedenle oluşan boşlukta sermaye tekelleşmekte ve ortaya çıkan tabloda toplumu, doğayı ve emeği kullanarak refah seviyesinin artması sağlanamamaktadır.

Sanayi 4.0 uygulamalarının dünyaya yayıldığı günümüzde bu gelişmelere paralel olarak yerel, bölgesel ve küresel kalkınmayı destekleyecek model arayışları sürmektedir. Günümüzde sosyo-

ekonomik kalkınmanın oluşması için farklı sektörlerin iş birliği yapmasının zorunlu olduğu bilinmektedir. Tek başına tarım, sanayi, teknoloji ya da turizm gibi sektörler, küresel rekabetin yoğunlaştığı dünyada söz konusu kalkınmanın yükünü taşımakta zorlanmaktadır. Dayanışma ekonomisi kapsamında farklı paydaşların bir arada olabildiği ve Sanayi 4.0 teknolojilerinin etkin kullanıldığı modellerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler'e göre, günümüz genç nüfusunun yaklaşık %90'ı gelişmekte olan ülkelerde yaşamakta ve nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Uluslararası Kooperatif Birliği'nin (ICA) gençlerin kooperatif örgütlerine katılımlarıyla ilgili sorunları tespit etmek amacıyla 20 ülkeden 420 genç ile yaptığı görüşmeler üzerine kurgulanan "Gençler ve Kooperatifler: Mükemmel Bir Eşleşme mi? (Young People and Cooperatives: A perfect match?) isimli raporunda konuyla ilgili bir takım tespitlerde bulunulmuştur. Raporda süregelen ekonomik sistemin, gençlerin istihdam ve kariyer konusunda yaşadığı sıkıntılarını derinleştirdiği ve sosyoekonomik olarak örgütlenme sorunu yaşayan gençlerin kooperatifçilik modeliyle desteklenerek yeni alternatifler üretilbileceği aktarılmaktadır (ICA, 2021).

3.2.Yeni Bir Kooperatifçilik Uygulama Yaklaşımı Olarak Koop 4.0 Yapılanması

Günümüzde dijitalleşmenin de etkilediği küresel ekonomi, sektör ekosistemleri arasında iş birliği yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Çağın doğası gereği dijital ve fiziksel birçok uzmanlık alanının olduğu bu dönemde, geleneksel kooperatif örgütlenmesine farklı paydaşlar ve teknolojik yenilikler eklenmeli ve bunları barındıran yeni bir örgütlenme modeli oluşturulmalıdır.

Koop 4.0 olarak adlandırabileceğimiz bu yeni kooperatifçilik modeli Sanayi 4.0'ın getirdiği yeniliklerden en yüksek düzeyde faydalanan sürekli gelişen sosyoekonomik bir örgütlenme yaklaşımı olmakla birlikte, dijital medyanın ağ kurma gücünü temel alan bir kurgusal yapıya dahil olmalıdır. Bu yeni yaklaşımla oluşacak iş bir-

liği modeli, bir sorun olarak tespit edilen dijital medyada oluşan süreklilik arz etmeyen kitlesel örgütlenmeleri, belirli bir amaç etrafında kooperatifçilik değerlerini temel alarak yeniden tanımlayacak ve sürdürülebilirlik seviyesi yüksek bir model olacaktır.

Genç kuşak arasında daha hızlı benimsenen dijital kültür düşünlüğünde Koop 4.0 yaklaşımı dijital dünyanın özelliklerinden fay-dalanmalıdır. Söz konusu kuşağın örgütlenme kapasitelerinin geliş-mesi yine dijital medyada uygulanan bir takım yöntemlerin Koop 4.0 yaklaşımına entegre edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu özel-liklerin başında oyunlaştırma disiplini gelmektedir. Ercan Altuğ Yıl-maz'ın Niels van der Linden'den aktarımına göre: *“Oyunlaştırma gerçek hayattaki motivasyonel problemleri oyun tasarım teknikleri ile katılımcılarda uzun vadeli davranış değişikliği hedefleyerek çözen yaklaşımdır”* (Yılmaz, 2022: 19). Davranışsal değişikliği yaratmanın zorlukları göz önüne alındığında dijital medya tabanlı oyunlaştırma tekniklerinin kooperatif değerleriyle ilintili olacak şekilde uygulan-ması; gençlerin oyun oynarken sosyoekonomik olarak örgütlenme-lerini ya da kooperatif bilincini benimsemelerini sağlayacaktır. Gençler arasında sosyal ve ekonomik fayda üreten topluluklara katılımın az olması sorunu, motive edici ve özendirici yöntemlerin uygulanması için sebep yaratmaktadır. Bu nedenle gençlerin Koop 4.0 yaklaşımını benimseyen kooperatif örgütlerine daha kolay katıl-ması adına dijital medyada tasarlanan oyunlaştırma süreçlerinin kullanılması gerekmektedir.

Gençlerin kooperatiflere katılımı sağlandığında elde edilecek kazançlar Uluslararası Kooperatifler Birliğinin kooperatifler ve gençler özelinde yayınladığı raporda görülmektedir. Rapora göre yeni becerilere sahip olan genç kuşak kooperatif yapısına; *“gelişmiş yaratıcılık, yenilikçilik ve problem çözme, girişimci düşüncede bir artış, yeni çalışma yöntemleri ve riske karşı farklı bir tutum sergileme”* gibi pozitif etkileşim sağlayacaktır (ICA, 2021). Böylece giderek çoğalan güvencesiz bireylerin kolayca katılabilecekleri ve söz sahibi olabilecekleri topluluklar içinde

sosyoekonomik fayda üreterek dayanışma ilkesiyle refaha ulaşacakları bir model oluşacaktır. Genç prekaryal sınıfın örgütlenme sorununu dijital medya-nın kolaylaştırıcı gücünü kullanarak aşacak olan Koop 4.0 yaklaşımı, insanın var olmasından bugüne engelleri aşmak adına sürdür-düğü iş birliği yöntemini yeni çağa uyumlu hale getirecektir. Dijital kültürün sonucu olarak güvencesiz ve aidiyetsiz hisseden toplum, böylece dayanışma içinde kimsenin geride kalmadığı alternatif bir model etrafında birleşmiş olacaktır.

Bu minvalde yeni nesil kooperatifçilik yaklaşımı Koop 4.0'ın teorik yapılanması etokrasi temelli olmalıdır. Etokrasi; liyakat ve sosyal faydayı önceleyen, güçlü etik değerler üzerine kurulu, verimlilik ve sosyal adalet ilkesiyle hareket eden bir sistemdir. Teknolojiyi, sosyal adaleti, etiği ve liyakati en iyi şekilde kullanmak, etokrasinin önde gelen ilkelerindedir. Sanayi 4.0 teknolojilerinin ve dijital kültür bileşenlerinin bu sistemin gelişmesinde önemli rol oynaması beklenmektedir (Ethoplasin, 2020). Bu değerler dizisi genel olarak kooperatifçiliğin felsefi yapısıyla uyumaktadır. Ek olarak küresel ölçekte çoklu krizler çağı olarak adlandırılan bir dönemden geçmekte olan toplumda, etokratik toplulukların katı hiyerarşik yapılara göre daha esnek olduğu ve daha hızlı çözüm ürettiği görülmektedir. Bu yaklaşım sayesinde sermaye dağılımındaki eşit-sizliğin ve emek sömürsünün de önüne geçilmiş olunacaktır.

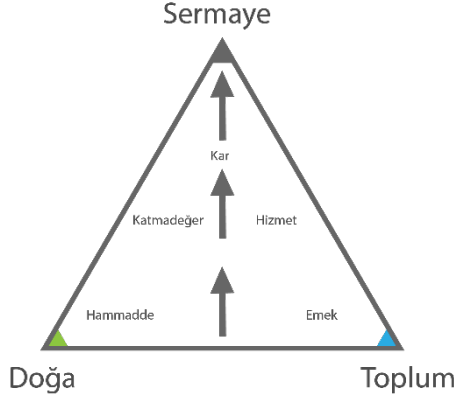
Koop 4.0'ın içinde olması gereken ve ülkemize uyarlandığında başarılı olması beklenen bir diğer sistem de "kooperatif destek modülüdür". Bu modül tüm dünyadan kullanıcıların katılımına açık bir fonlama sistemi olarak tasarlanmaktadır. Sistemin içine dâhil olan kooperatifler hayata geçirmek istedikleri projelerini proje döngüsü yönetimine uygun şekilde oluşturacaktır. Bu projeler ve kooperatif tanıtım künyeleri özel kurulacak bir web sitesinde yayınlanacaktır. Bağışçılar bu siteye girerek beğendikleri projeleri fonlayabileceklerdir. Böylece kooperatifler proje temelli çalışma sistemini benimseyip kapasitelerini geliştirirken, gereken

bütçeyi de belirli bir sürede geri ödemek üzere elde edebileceklerdir. Proje bitiminde kooperatifler tarafından geri ödenen para bir havuzda toplanarak yeniden farklı bir kooperatifin projesi için kullanılabilir. Böylece oluşan döngüsel fon sistemi kooperatiflerin hem dünya trendlerini takip etmelerinde rol oynayacak, hem de sorunlara proje temelli yaklaşım sağlamalarını destekleyerek gelişmelerine önemli katkılar sağlayacaktır. Böylece çok paydaşlı, teknolojiyi etkin kullanan, çevrimiçi, Sanayi 4.0 alt bileşenleriyle uyumlu ve yerelden küresel kapsayıcı olan bir örgütlenme modeli ortaya konmuş olacaktır.

Bilgi toplumunun yarattığı yeni çoklu uzmanlıklar özellikle genç kuşak arasında gittikçe gelişmektedir. Disiplinler arası düşünebilme ve iş yapabilme becerisi, oluşan yeni toplumun belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Ayrıca bilgi toplumunda ortaya çıkan başka bir özellik ise, bireyin toplum ve çevre konusunda daha hassas hale gelmesidir. Donanım olarak kendilerini geliştiren bireyler hiyerarşik yapılarda olmak yerine, daha eşit, uzmanlık-larına saygı duyulan yatay hiyerarşiye sahip yapıları tercih etmektedir. Ancak bahsedildiği üzere küresel yapı çoğunluğa bu fırsatı sunmamaktadır. Bu nedenle Koop 4.0 yaklaşımı; toplumu ve doğayı bireysel çıkar temelli kullanarak sermayeyi tek elde topla-yan ve bunu paylaşım ekonomisi altında pazarlayan bakış açısına karşı, dijital teknoloji tabanlı iş birliği, sürdürülebilirlik, refah, sos-yal adalet, dayanışma, fayda gibi değerler dizisi oluşturan bir döngü olarak tasarlanmıştır.

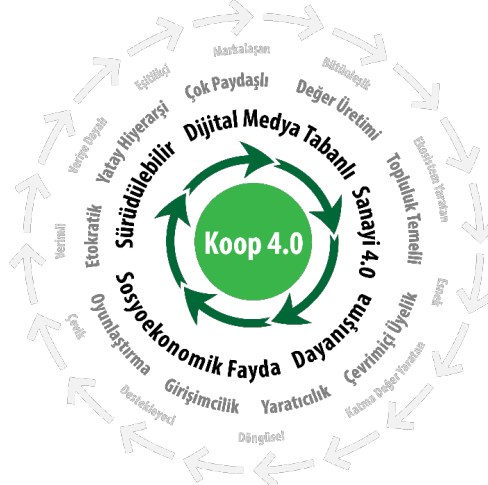
Şekil 1 sermayeyi tekelleştiren, klasik hiyerarşiye sahip, doğa ve toplumu sadece hammadde ve emek olarak gören sistemi görselleştirmektedir. Bu sistemde sermaye yani ekonomik güç en tepedeki sayıca az kişide toplanmaktadır.

Şekil-1: Tekelleşen Sermaye Hiyerarşisi

Şekil 2’de görselleştirilen Koop 4.0 yaklaşımı ise; döngüsel olarak birbirini destekleyen bir değerler kümesi olarak tasarlanmıştır. Bu değerler çağın gereklerine göre değişebileceği gibi önem derecesi ve etki değerine göre dıştan içe ya da içten dışa hareket edebilir yapıdadır.

Şekil-2: Koop 4.0 Değerler Döngüsü

Klasik lider etrafında yoğunlaşan sistemin aksine, Koop 4.0 yaklaşımı lideri değil topluluğu önceleyerek sosyoekonomik kalkınmayı hedeflemektedir. Diğer yandan günümüzdeki küresel rekabet ortamında ayakta kalmak adına katma değer yaratan, sosyal fayda üreten, dijital pazarlama ve markalaşma pratiklerini uygulayan yaklaşımlar çok daha fazla benimsenmektedir. Gençlerin aktif katılımını önemseyen ve önceleyen Koop 4.0 yaklaşımı, önümüzdeki yıllarda krizlerle boğuşacağı öngörülen küresel iktisadi sistemin içinde dijital medya tabanlı yeni nesil örgütlenme biçimi olarak, krizler karşısında kendini kanıtlamış olan kooperatifçilik alanında yeni bir alternatif yaratmaktadır. Koop 4.0; çevreci, sürdürülebilir ve toplumsal dayanışma odaklı olmasının yanında, insan onuruna yakışan istihdamı sağlamasıyla, hem bireyin hem de toplumun refahını artıracak açılımları ortaya koyabilmektedir.

Sonuç

İnsanlığın var olmasından bugüne süregelen bireyler ve topluluklar arası iş birliği olgusu, medeniyetin aştığı kritik engellerde çoğu kez belirleyici bir faktör olmuştur. Keza içinde bulunduğumuz ve bir yanıla dijital olarak inşa ettiğimiz yeni uygarlığın mihenk taşlarından en önemlisi yine iş birliği ve dayanışma olgusudur.

Dijital sistem ve kültürün yarattığı konfor alanlarında, çok yönlü ve çeşitlilikte sosyal ve ekonomik sorunlar oluşmaktadır. Bu sorunların başlıca sebeplerinden biri de teknolojinin oluşturduğu bireyselleşme faktörüyle beraber iş birliği süreçlerinin dijital dünyaya kaymaya başlamasıdır. Bir geçiş süreci olarak tanımlanabilecek bu duruma yönelik dijital tabanlı oluşturulan yeni yaklaşımlar, fiziksel hayatta olanların yansımaları olmakla birlikte, gelir adaletsizliğinden sosyal sorunlara, ekonomik tekelleşmeden güvencesizliğe kadar birçok farklı bireysel ve toplumsal soruna cevap aramaktadır.

Krizler çağı olarak da adlandırılan bu dönemin sorunlarına çözüm önerilerinden biri de kooperatifçiliktir. Ancak bahsedilen

dijital kültürün baskın hale gelmesi yeni kooperatifçilik modellerinin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Bu anlamda çalışmamızda önerilen Koop 4.0 yaklaşımının hem ilgili literatüre katkı sağlaması, hem de getirdiği yenilikçi çözümlerle yeni nesil örgütlenme biçimi olarak özgün bir modele dönüşmesi hedeflenmektedir.

Krizler çağında dirençli bir yapı oluşturmak adına çok paydaşlı, katılımcı, yatay hiyerarşiyi benimseyen, dayanışma ekonomisini temel alan, etokratik ilkelere sahip, farklı uzmanların bir arada fayda üretebildiği, mekandan bağımsız dijital üyeliğe açık bir yaklaşım olarak tanımlanabilecek Koop 4.0; gelecek yılların baskın sosyoekonomik kalkınma modeli olarak görülen kooperatifçiliğin dönüşümünde önemli bir referans zemini olarak konumlanmaktadır.

Kaynakça

- Akçay, V. H., & Ünlüönen, M. B. (2020). Türkiye’de Yeni Nesil Kooperatif Olarak Nitelendirilen Sosyal Kooperatiflerin Geleneksel ve Yeni Nesil Kooperatiflerle Kıyaslaması ve Swot Analizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 2684-2703.
- Akgül, B. (2021). *Dijital Medya’nın Ekonomi Politikası*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- AlbatrosBilişimKooperatifiGirişimi. (2023). *Manifestomuz*. albatros.coop: <https://albatros.coop/manifesto/> adresinden alındı (erişim: 07.06.2023)
- Arslan, C. (2019). "Ahlat Şehri Kent Dokusu ve Eski Eserleri". *KARE-Uluslararası Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi*, 1-21.
- Aykaç, A. (2018). *Dayanışma Ekonomileri Üretim ve Bölüşme Alternatif Yaklaşımlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Aysu, A. (2019). *Kooperatifler*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

- Buckingham, D. (2007). Digital Media Literacies: rethinking media education in the age of the Internet. *Research in Comparative and International Education*, 1(2), s. 43-55.
- Canan, S., & Acungil, M. (2020). *Dijital Gelecekte İnsan Kalmak*. İstanbul: Tuti Kitap.
- Castells, M. (2020). *İnternet Galaksisi*. (T. A. Taşdemir, Çev) Ankara: Phoneix Yayınevi .
- CitizenNetwork. (2022). Join. Citizen Network: <https://citizen-network.org/join> adresinden alındı (erişim: 07.06.2023)
- Çağlak, E., & Çalık Bağlama, M., & Mısırlıoğlu, B. (2021). Marshall McLuhan'ın Global Köy'ünde Starbucks. *Ahi Evran Akademi*, 132-140.
- Demirel, İ., & Sayar, T. E. (2018). *Yeni Medya Çağında Kültürel Değişim*. M. G. Genel içinde, *İletişim Çağında Dijital Kültür* (s. 64). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Dursun, Ö. Ö. (2010). *İletişimde Dönüşümler*. H. F. Odabaşı içinde, *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Işığında Dönüşümler* (s. 231-255). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ecovillage. (2015). About. Ecovillage: <https://ecovillage.org/about/about-gen/> adresinden alındı (erişim: 07.06.2023)
- Eğilmez, M. (2017). Endüstri 4.0. <https://www.mahfiegilmez.com/2017/05/endustri-40.html> adresinden alındı (erişim: 09.06.2023)
- Ethoplasin. (2020). Ethocracy Suggestions. Ethoplasin Web Sitesi: <https://www.ethoplasin.net/eThoCracySuggestions.html> adresinden alındı (erişim: 09.06.2023)
- GençİşİKooperatif. (2015). Biz Kimiz. Genç İşi: <https://gencisi.org/biz-kimiz/> adresinden alındı (erişim: 09.06.2023)
- Geray, C. (2014). *Kooperatifçilik*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Gire, A. (2021). Olur mu Olur: Albatros Bilişim Kooperatifi Girişimi. U. D. Yıldırım, & F. S. Öngel içinde, *Şirketlerden Kooperatiflere Rekabetten Dayanıma Tartışmalar Deneyimler* (s. 25-46). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Girgin, A. (2014). *Gazeteciğin Temel İlkeleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- GMKA. (2021). *Güney Marmara Kooperatifçilik Analizi*. Çanakkale-Balıkesir: Güney Marmara Kalkınma Ajansı.
- Gonzalez, R. A. (2017). Going back to go forwards? From multi-stakeholder cooperatives to Open Cooperatives in food and farming. *Journal of Rural Studies*, 1-13.

- Gülçubuk, B. (2018). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Kooperatif Örgütlenmesi. F. Gür, & M. Bayramoğlu içinde, Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma (s. 283-298). İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Harvey, R. (2022, 11 8). Citizen Network Osk: A new co-op for a new world of connections. thenews.coop: <https://www.thenews.coop/166317/topic/technology/citizen-network-osk-a-new-co-op-for-a-new-world-of-connections/> adresinden alındı (erişim: 09.06.2023)
- Hopaçay. (2020). Hakkımızda. hopaçay: <https://hopacay.org/hakkimizda-2/> adresinden alındı (erişim: 10.06.2023)
- Howe, J. (2010). Crowdsourcing Kalabalıkların Gücü, Bir İşin Geleceğine Nasıl Şekil Verebilir? (G. Aksoy, Çev.) İstanbul: Optimist.
- ICA. (2018a). What is Cooperative? ica.coop: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative> adresinden alındı (erişim: 10.06.2023)
- ICA. (2018b). Cooperative identity, values & principles. ica.coop: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> adresinden alındı (erişim: 10.06.2023)
- ICA. (2018c). About Us. ica.coop: <https://ica.coop/en/about-us/international-cooperative-alliance> adresinden alındı (erişim: 10.06.2023)
- ICA. (2021). Young People And Cooperatives: A Perfect Match? Brüksel: ICA.
- ICA; EURICSE. (2022). World Cooperative Monitor: Exploring the cooperative economy. monitor.coop: https://monitor.coop/sites/default/files/2022-11/WCM_2022.pdf adresinden alındı (erişim: 13.06.2023)
- Iliopoulos, C. (2005). New Generation Cooperatives: The Potential of an Innovative Institutional Arrangement for Mediterranean Food Supply Chains. *New Medit*, 14-20.
- Jarvis, J. (2010). Google Olsa Ne Yapardı? İstanbul: Mediacat.
- Kahraman, M. (2014). Sosyal Medya 101 2.0. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Kendal-Ward, D. (2023, 05 24). Co-op's 2023 Annual General Meeting: Members' votes have been heard. coop: <https://www.coop.co.uk/blog/co-ops-annual-general-meeting-members-votes-have-been-heard> adresinden alındı (erişim: 13.06.2023)
- Koller, E. F. (1947). Cooperatives in a Capitalistic Economy. *Journal of Farm Economics*, 1133-1144.

- Köne, A. Ç. (2023, 01 04). Kooperatif Kimliği. Sosyal Ekonomi: <https://sosyalekonomi.org/kooperatif-kimligi/> adresinden alındı (erişim: 15.06.2023)
- Mondragon. (2023). About Us. [mondragon-corporation: https://www.mondragon-corporation.com/en/about-us/](https://www.mondragon-corporation.com/en/about-us/) adresinden alındı
- Mülayim, Z. G. (1992). Kooperatif Kuruluşlarda Üst Örgütlenmenin Önemi ve Türkiye'de Sorunları. İstanbul İktisat Fakültesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Nadeau, E., & Nadeau, L. (2016). The Cooperative Society: The next stage of human history. Wisconsin: Emile G Nadeau.
- NBC. (2023). Community Impact. National Cooperative Bank: <https://www.ncb.coop/about-us/community-impact> adresinden alındı (erişim: 15.06.2023)
- NewGenCoop. (2021). Proje. New Gen Coop: <https://newgencoop.org/proje/> adresinden alındı(erişim: 15.06.2023)
- Nizam, D. (2021). Yeni Nesil Kooperatifler: Topluluk, Aidiyet ve Yer-Temellilik. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- OP. (2023). OP Financial Group in brief. OP Financial Group: <https://www.op.fi/op-financial-group/about-us/op-in-brief> adresinden alındı(erişim: 17.06.2023)
- PellervoCoop. (2023). Cooperation in Finland. Pellervo: <https://pellervo.fi/en/english/cooperation-finland/> adresinden alındı(erişim: 17.06.2023)
- Rehber, E. (2011). Kooperatifçilik. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Ryan, J. (2019). İnternetin Geçmişi ve Dijital Gelecek. (B. Keleş, Çev.) Ankara: Tübitak Kitaplar Müdürlüğü.
- Scholz, T. (2016). Platform Cooperativism: Challenging the Corporate Sharing Economy. Rosa Luxemburg Stiftung New York Office, 1-32.
- Scholz, T., & Schneider, N. (2016). Ours to Hack And to own. New York: OR Books.
- Sivildüşün. (2023). Dünyalar. Dünyalar, Sivil Düşün: <https://dunyalar.sivildusun.net/> adresinden alındı(erişim: 17.06.2023)
- Soysaraç, M. (2023, 06 03). Paydaş Yönetimi için Sosyal Kooperatifler. Sosyal Ekonomi: <https://sosyalekonomi.org/paydas-yonetimi-icin-sosyal-kooperatif/> adresinden alındı(erişim: 17.06.2023)
- Standing, G. (2014). Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf. (E. Bulut, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Surowiecki, J. (2018). Kitlelerin Bilgeliği. (O. Deniztekin, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tapscott, D., & Williams, A. D. (2007). Wikinomi, Kitleleşmiş İş Birliği Her Şeyi Değiştiriyor. (D. Boyraz, Çev.) İstanbul: Mediacat.
- Ticaret Bakanlığı. (2020). 100 Soruda Koopertifçilik. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı.
- Türkoğlu, T. (2017). Digito Ergo Sum. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- UN. (2015, 08). Cooperatives in Social Development. United Nation: <https://www.un.org/development/desa/cooperatives/what-we-do/55-2.html> adresinden alındı(erişim: 17.06.2023)
- UN. (2015). Sorumlu Üretim ve Tüketim. Birleşmiş Milletler Türkiye: <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/12> adresinden alındı(erişim: 17.06.2023)
- Yıldırım, A. (2012). Sosyal Ağlar ve Kişisel Gizlilik Çatışması. T. Kara, & E. Özgen içinde, Sosyal Medya Akademi (s. 243-267). İstanbul: Beta Basım.
- Yıldız, E., & Davutoğlu, N. A. (2018). Konaklama İşletmelerinde Personel ve İnsan Kaynakları Yönetiminden, Sanayi 4.0'lı Yönetime. SETSCI Conference Indexing System, Volume 3, 1563-1569.
- Yılmaz, E. A. (2022). Oyunlaştırma. İstanbul: Abaküs Kitap Yayın.